

LUND UNIVERSITY

Släpp ut kulturarvet – men gör det rätt!

Ilshammar, Lars; Klein, Kajsa

Published in:

Med- eller motborgare : öppna upp det slutna rummet!

2010

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ilshammar, L., & Klein, K. (2010). Släpp ut kulturarvet – men gör det rätt! I *Med- eller motborgare : öppna upp det slutna rummet!* (s. 41-48). D2D.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Med- eller motborgare

Öppna upp
det slutna rummet!

For or Against the Citizenry

Open up!

Bo Djörke • Lars Ilshammar
Martina Johansson • Kajsa Klein
Udo Metz • Laila Niklasson
Tomas Ohlin • Anders R Olsson
Nina Wormbs • Ingvar Åhman-Eklund

Innehållsförteckning

•.Register	3
•.Inledning	5
•.Frågor om slutna och öppna rum	7
•.Sammanfattningar.....	16
•.Och vad är problemet?!	25
•.Vem får egentligen inflytande genom nya verktyg?.....	34
•.Släpp ut kulturarvet – men gör det rätt!.....	41
•.Makten.....	49
•.Förtroendevald, klick, klick!.....	50
•.Öppna upp de slutna beslutsgemaken!.....	63
•.Har öppenheten någon framtid?	85
•.Our Visby Agenda.....	103
•.Öppet fokus på evidensbaserad e-demokrati.....	111
•.Presentationer.....	119
•.Vad är D2D?	125
•.English introduction and summaries.....	126
•.What is D2D?.....	138

© Respektive författare ansvarar själv för det skrivna materialet och har också upphovsrätten. Citera och referera gärna, men ange källa.
Skriften är utgiven 24 maj 2010.
Alla översättningar: Gail Watt. Redaktion och form: Ana Durán.

Inledning

Denna debattskrift är resultatet av ett antal diskussioner om demokrati. Det är den fjärde i en serie debattbidrag som demokratigruppen D2D publicerar. D2D står för Dialog för Demokrati. Vi har också publicerat oss i pressen, och deltagit i seminarier och konferenser.

Vi är en grupp forskare och experter som sedan ett antal år träffas regelbundet för att kritisera, analysera och diskutera politiska innovationer. Vi kommer från olika miljöer och branscher, flera av oss har varit verksamma inom offentlig förvaltning och deltagit i många olika kommittéer.

Det vi alla har gemensamt är att vi är oroade över det demokratiska underskott som präglar dagens samhälle. Medborgarna har mycket liten kontakt med beslutsfattandet. Vårt representativa system behöver förstärkas med mer direkt- och deltagardemokratiska former.

Det innebär inte att vi vill avskaffa representativiteten, tvärtom. Vi vill stärka den. Men det måste ske genom att medborgarnas plattform flyttas närmare de verkliga besluten. Valda representanter måste också vilja och kunna dela med sig av makten.

Vi författare har på många sätt aktivt provat användning av IT i olika samhällssammanhang. Vi har också medverkat i försök som varit mer eller mindre tydligt kopplade till internet. Vi tror att ny teknik är ett bra hjälpmedel för en bättre medborgardialog – men vi menar att det väsentliga är att beslutsfattarna delar med sig av makten.

Vi har under senare tid ställt två frågor om slutna och öppna rum till varandra, och här allra först i boken har flera av oss svarat skriftligt och personligen. Bokens kapitel är därutöver texter som författats självständigt av var och en i vår grupp. Vi har inte gjort något försök att sammanställa våra bidrag till några enhetliga slutsatser. Vi anser dock att de innehållsmässigt ligger så nära varandra att man får ett helhetsintryck när man läser skriften rätt igenom.

Vår förhoppning är att detta bidrag ska främja en bredare demokratisk diskussion, och att nya praktiska försök med ett beslutsfattande närmare medborgarna kan komma till stånd på olika politiska nivåer och i olika slags förvaltningar, organisationer och företag.

Inför arbetet med denna bok har vi bjudit in ytterligare två personer med erfarenhet av demokratifrågor och som har ett stort engagemang, nämligen Udo Metz och Nina Wormbs.

Ana Durán har fungerat som redaktör och Gail Watt har svarat för all översättning till engelska. Båda är medlemmar i gruppen D2D.

Gruppen har ingen extern finansiering av boken, utan står för alla kostnader själv.

Stockholm den 24 maj 2010
Tomas Ohlin, för D2D

Frågor om slutna och öppna rum

Inför publiceringen av våra debattskrifter har vi i D2D flera gånger ställt oss några gemensamma frågor. Det är frågor som engagerar och som är relevanta för våra förhoppningar om en mer aktiv demokrati i Sverige.

Den här gången rör frågorna det alltför slutna rummet. Vi berömmar oss i Sverige av en vidsträckt öppenhet, men inför i själva verket begränsningar av olika slag som gör våra rum mer slutna. Övervakning och kontroll kompletterar nuförtiden i alltför hög grad vad som förr var den så berömvärda svenska öppenheten.

Sverige är inte längre i frontlinjen vad gäller öppenhet. Det måste åtgärdas!

När du läst – lägg gärna ifrån dig boken och fundera själv på hur du skulle vilja besvara frågorna!

1. På vilket sätt anser du att "rummet är slutet"?

Bo Djörke: Låt mig erkänna att jag tillhör 40-talisterna och knappt det. Skolan lärde mig att samhällsutvecklingen, den kunde jag påverka genom att bli aktiv i ett parti, och på så sätt påverka att partiet fattade vettiga beslut i kommun, landsting och riksdag. Flera av partierna kallade sig folk-rörelsepartier. Med lite ungdomlig entusiasm kunde jag känna att rummet var öppet. Men något har hänt på resan in i nutiden.

Rummet finns inte där – det känns stängt för min påverkan. Kommunalpolitiken styrs av Westerbergeffekter eller andra märkligheter i rikspolitiken som avgör vilka politiska idéer som får genomslag på lokalplanet. Och för mina synpunkter finns det inget öppet rum att träda in i. Mitt engagemang har ingen mottagare – ingen plattform där det kan samman-smälta med andra likasinnades engagemang till en politisk kraft. Detta är utbytt mot valstrategiskt tänkande i central-istiska tankesmedjor – och där jobbas det hårt. Det gäller att centralt förhandla fram smarta allianser – och då är öppna rum för det breda samhällsengagemanget nog mest ett hinder.

Jo, förresten. Ett fönster till detta rum är öppet. När SIFO hör av sig med ett formulär med fördefinierade frågor. Då kan jag inflyta genom att svara på partikansliernas och media-maktens frågor – inte mina. Inte är detta vad vi på det glada 90-talet hoppades på från den nya e-demokratin. Då skulle det ju bli dialog.

Alternativt svar:

Rummet för det breda samtalet om utvecklingen av vårt samhälle är inte öppet. Därför att knappast några går och rycker i dörrhandtagen. Då blir trycket att öppna upp för svagt. Bortsett från en liten grupp – kanske lika liten som läsekretsen av dagspressens ledarsidor – bryr sig svensson inte. ”Det går ju bra ändå.”

Lars Ilshammar: Det beror på vad man menar med ”rummet”. Ett sätt att svara på frågan kan vara att peka på hur politiker och tjänstemän gärna tar på sig att bjuda in medborgarna till det offentliga rummet, på sina egna villkor förstås. Man utvecklar e-tjänster som sägs vara av, för och

till medborgarna, man arrangerar hearings och konferenser som *Det offentlig@rummet*. Medborgarna själva lyser dock i regel med sin frånvaro. De har inte blivit tillfrågade. Attityden är att medborgarna – de där ute – är någonting farligt. Inom kulturarvsområdet ser vi hur många arkiv och bibliotek klämmer på sitt material, rädda för att något hemskt kan hända om de släpper kontrollen och låter text och bilder flöda fritt på nätet. De pratar gärna om öppenhet, men har svårare att praktisera den.

Martina Johansson: Det finns två nyckelfaktorer som begränsar människors möjligheter att påverka; brist på insyn i beslutsprocesser och brist på kunskap om hur man går tillväga. När maktens korridorer upplevs som slutna samtidigt som en elitgrupp bland medborgarna ger sig på att förändra vidgas klyftorna. Om medborgardialog inte sker i olika slags forum, och med olika grupper av medborgare – då sluts rummet som en mussla. För en medborgare kan våra offentliga myndigheter och politiska församlingar te sig som komplicerade apparater med många vägar in.

Kajsa Klein: Offentligheten rymmer många nivåer och aktörer. Just idag tänker jag på trista tendenser bland svenska medier att inte göra material tillgängligt fritt via nätet. DN.se har till exempel blivit markant sämre till följd av de senaste nedskärningarna. Och så irriterar det mig att man inte annat än i undantagsfall ska kunna lyssna på Sveriges Radios program som är äldre än 30 dagar. Resten göms undan till förmån för det senaste rojalistiska skvallret och fåniga reklambudskap om webbadressförlängare. Slös!

Udo Metz: Det offentliga rummet har blivit det privata där skvaller och privatliv penetreras istället för kunskap – i såväl

de sociala medierna som de traditionella. De få offentliga debatter som finns består av monologer istället för dialoger där ingen ny kunskap tillförs. På arbetsplatser får inga diskussioner förekomma. Ledarskapet utgår från ordergivning istället för dialog. Toppstyrning råder i partier såväl som i företag och organisationer.

Tomas Ohlin: Människor har inte längre tillgång till öppenhet så som är önskvärt. Begränsningar införs, registrering, övervakning och sekretess prioriteras. För säkerhets skull bör vi vara försiktiga ... sägs det! De enstaka hoten noteras med större skärpa än medborgarnas önskemål om insyn och deltagande. Vi har dessvärre del i dessa prioriteringar, men EU har också del. Direktiv från Bryssel om begränsningar och kontroll accepteras av medlemsländerna på ett ofta omoget sätt. Det är ungefär som när vår egen personuppgiftslag skapades på 90-talet. Bara något halvår efter beslutet, fann riksdagen att den var överdriven, och såg sig nödsakad att inleda analys för en revidering. EU kommer sannolikt att göra likaledes – men det hade gått att vara mer förutseende. Dessutom provas inte medborgardeltagande i den utsträckning som är önskvärt.

Anders R Olsson: I takt med att tekniken underlättar alla former av kommunikation mellan människor väcks och drivs allt hårdare krav på statliga och privata makthavares kontroll över kommunicerandet. Alla sådana krav är inte obefogade, men helhetsbilden är oroväckande. Yttrande- och informationsfriheterna trängs tillbaka på den ena fronten efter den andra. De kraftiga inskränkningarna i Offentlighetsprincipen är kanske det tydligaste exemplet.

Ingvar Åhman-Eklund: Rummet är slutet eftersom det i huvudsak är en arena för etablerade experter, politiker, tjänstemän och olika sorts myndighetspersoner. Agendan sätts allt för ofta av konsulter och entreprenörer som vill kränga etablerade system och/eller av makthavare som vill få det bestående att fungera så friktionsfritt som möjligt. Möjligheterna för ungdomar, icke-etablerade eldsjälar och aktivistgrupper att delta i och etablera dialoger med beslutsfattare begränsas ofta av höga kostnader för att delta i konferenser och andra mötesplatser och av selekterande inbjudningar till redan kända medaktörer. Detta leder till en inavel av idéer och en försiktighet bland annat utgående från att etablerade personer inte vill riskera sin trovärdighet genom att driva nya spretiga och annorlunda lösningar.

2. Vad vill du föreslå för att "öppna upp rummet"?

Bo Djörke: Vi riktar blickarna fel när vi vurmar för e-demokratien. Vi blickar mot regeringsarbete, arbetsutskott i riksdagen, landstingsråd och landstingsfullmäktigeförsamlingar och mot kommunalråd och mot kommunfullmäktigeledamöter. När vi i stället borde sätta fokus på de politiska partierna, och driva på så att de öppnade rummet för en återupprättad folkrörelsetanke. Varför är det för de allra, allra flesta motbjudande att ägna tid och energi åt partiarbete? Varför har vi som ännu inte finns med på partiernas allt kortare medlemslistor – varför har vi inte inbjudits till några e-demokratiprojekt i ett politiskt partis regi för att delta i lösningen av stora och små samhällsproblem (det vore ju ett sätt att rekrytera nya partimedlemmar)? Varför finns vi bara i valtider när det gäller att rekrytera valarbetare

som ska stoppa papper i kuvert – kanske en liten överdrift, men ändå?

Lars Ilshammar: I grunden behövs en attitydförändring, en in sikt om att det offentliga rummet inte kan byggas uppifrån. Det växer, som alltid, nerifrån. Det går alltså inte att kommendera medborgare till att vara engagerade – i så fall har man redan lämnat de demokratiska domänerna. Annars tror jag att förändringen kommer mer eller mindre av sig självt. Vi ser redan hur gamla politiska maktcentra blir alltmer kringrända. Medborgarna vänder den gamla demokratin ryggen eller väljer att organisera sig i autonoma nätverk och rörelser. Deras engagemang söker sig nya vägar förbi partier och parlament, ofta tack vare webbplatser, bloggar och sociala medier. Ett bejakande av nätets möjligheter borde därför vara en angelägen fråga för våra vanligaste politiker – om inte annat av ren självbevaringsdrift.

Martina Johansson: Jag föreslår att våra offentliga myndigheter och politiska församlingar säkerställer att minst en person arbetar i en stödfunktion med uppdraget att främja dialog med medborgare (i vissa fall slutkund) inför beslutsfattande. Då syftar jag definitivt inte på att informera utan att ta in människor i ett tidigt skede i diskussioner. Jag betvivlar att alla besitter kompetensen som krävs för att arbeta så, och därför behövs stödfunktionen – en demokratihandläggare eller liknande. Och medborgare ska ha en väg in i organisationer, och sedan kunna guidas till rätt person. Det är aldrig medborgarnas uppgift att förstå sig på hela strukturen i en organisation, det hänger på organisationen själv.

Kajsa Klein: Var inte så undfallande och defensiva. Särskilt inte mot maktfullkomliga upphovsrättsjurister och överbetalda reklam & PR-nissar. Titta på hur andra har hanterat liknande problem. Är det möjligt i våra grannländer borde det väl gå att lösa även här. Eller? Men visst kan man skapa egna rum eller varför inte egna arkiv. Sedan en tid spelar vi hemma hos mig till exempel in det beroendeframkallande *Alltid på en söndag* i rädsla för att Vassilis Bolonassos en gång kommer gå i pension och försvinna ur etern. Men är det inte lite onödigt att alla ska ha egna arkiv? Bor vi inte i molnet?

Udo Metz: Folkomöstningar och personval. Då blir vi tvungna att engagera oss.

Tomas Ohlin: Vi kan redan nu förutse att flera lagar som begränsar öppenheten kommer att behöva revideras. Vi kan åtminstone organisatoriskt förbereda sådan revision. Vi kan generöst införa principen att icke sekretessbelagda offentliga dokument ska kunna göras offentligt tillgängliga online. Vi kan också konsekvent inleda praktiska försök med ett mer öppet medinflytande i deliberativ mening på kommunal nivå och i den civila sektorn. Vi kan öka de för forskarna tillgängliga fonder som kan användas för att utveckla och vidareföra demokratiskt medborgarinflytande. Vi kan också övertyga våra statliga forskningsmyndigheter om vidgat stöd som uppmärksammar att informationssamhället inte bara rymmer effektivisering, utan framför allt social utveckling kring vidgat medborgarinflytande.

Anders R Olsson: Tillsätt en stor utredning som kartlägger och kritiskt granskar det som nu sker. Inrätta en fristående ombudsman eller institution med uppgift att fortlöpande

undersöka hur myndigheter och privata aktörer faktiskt utnyttjar både sin rätt till insyn i medborgarnas kommunicerande, och rätten att kunna undanhålla medborgarna information. En sådan ombudsman eller institution borde utses direkt av medborgarna i val och ha mer långtgående befogenheter än vad motsvarande statskontrollerade organ (Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, Försvarsunderrättelsesdomstolen, Datainspektionen och Statens inspektion av försvarsunderrättelseverksamheten) har idag.

Ingvar Åhman-Eklund: Det behövs en mångfald av öppna rum för idéutbyten och förutsättningslösa diskussioner. Allmänheten och aktiva grupperingar och enskilda ska brett bjudas in till konferenser typ *Offentliga rummet*. Det behövs ifrågasättande mötesplatser och workshops där även spretiga och vidlyftiga lösningar välkomnas.

Det som från början kan verka som en orealistisk och tekniskt omöjlig lösning kan genom dialoger, workshops och forskning förädlas till en genialt nyskapande lösning på samhällsproblem som kanske uppkommit genom samhällets oupphörliga föränderlighet. Ett verkligt medborgarinflytande skulle säkerligen leda till fler framtidsdugliga lösningar. Den representativa demokratin måste också bli mer alert när det gäller att förnya lagar och bestämmelser för att kunna möta nya samhällsproblem och dess lösningar.

Men det finns då även en fara att de nya teknikerna kan användas till att skapa ett slutet övervakningssamhälle. Detta talar också för att det är angeläget skapa ett öppet samhällsklimat där de många välkomnas i öppna rum.

Om beslutfattarna å andra sidan tillåter verkligheten att springa ifrån dem och myndigheterna, då får vi ett samhälle med informella maktcentra som i allra värsta fall erkänner sig till andra samhällssystem än demokratin.

Sammanfattningar

BO DJÖRKE

Och vad är problemet?

– Funderingar kring särintressen och syltburksfrågor

Två händelser under 2009 fick mig att fatta tangentbordet och försöka sortera ut några frågeställningar.

Tidskriften Affärsvärlden med tydliga näringslivsperspektiv på samhällsutvecklingen gjorde stor sak av resultatet av en folkomröstning i Vilhelmina kommun. Frågan som det gällde att ta ställning till handlade om torrläggningen av Vojmån för att i en längre tunnel leda över vattenströmmarna till en av Vattenfalls kraftstationer för att kunna utvinna mer elenergi. Vilhelminaborna skulle inte bli lottlösa om man bara gick med på ingreppet i deras natur.

Kommunens innevånare röstade fel, i den meningen att särintresset överordnades allmänintresset. Och jag ställer mig två frågor: hur ska vi hantera särintressen – detta eviga gissel för demokratin. Och hur ser det ut när det är vi svenskar som är särintresset och det gäller energiutvinningen av de fyra orörda norrländska älvarna? För den dagen kommer väl då EU:s miljömedvetande hittar våra naturvärden.

Den andra händelsen rör en annan svårhanterlig sida av de e-demokratiansträngningar som görs i dessa tider. Integrations- och jämställdhetsdepartementet drog våren 2009 igång ett rådslag för att forma en e-demokratipolitik,

och bad ett sextiotal experter och särskild intresserade om prioriterade listor med de mest angelägna åtgärderna.

Ur detta arbete, och som en slutremiss, kom en åtgärdslista på drygt femtio åtgärder (prioriteringarna klarade nämligen rådsrådet inte av att göra). För en stund försökte jag föreställa mig livet på ett departement och med denna lista på skrivbordet, och att jag ställde mig frågan: *"... och vad är problemet som dessa åtgärder ska lösa?"*

En första åtgärd vore väl att försöka sätta rubriker på ett antal tänkbara problem, och försöka sortera in åtgärderna under dessa rubriker. Man skulle sedan kunna diskutera vilket av dessa problem som man sedan skulle ge sig i kast med och dessutom bedöma insatser mot utfall.

Att få lite struktur på denna uppsättning rubriker visade sig inte vara så lätt och blev inte så bra. Jag inbjuder fler att fundera i samma tankebanor.

Bo Djörke är informationskonsult med ett specialintresse för deltagande förändringsarbete samt IT-stöd för detta. Han är företags-ekonom och driver eget företag – Sysforma AB.

MARTINA JOHANSSON

Vem får egentligen inflytande genom nya verktyg och system?

Formerna för engagemang har förändrats. Medborgarna kommunicerar med sina beslutsfattare genom nya kanaler, och politikerna lyssnar lyhört i en vilja att agera progressivt. Men diskussionerna om legitimitet och ansvar är inte när-

varade. Vilken problematisering finns det kring de nya formerna för medborgarinflytande? Gynnar detta en större eller mindre skara medborgare?

De nya kommunikationskanalerna och formerna för engagemang är outhärliga – de kan i de bästa av världar till och med ge politiken en chans till pånyttfödelse. Men det är också viktigt att komma ihåg hur den traditionella beslutsapparaten fungerar – och varför den kom till från första början..

Martina Johansson arbetar som strateg på Norrbottens läns landsting med ansvar för delmålet *Attraktiva livsmiljöer och mångfald*, vilket är väldigt lämpligt eftersom hon brinner för demokrati och mångfald. Hon driver också eget företag – som föreläsare, skribent och arrangör.

LARS ILSHAMMAR och KAJSA KLEIN Släpp ut kulturarvet – men gör det rätt!

Tillgänglighet till det gemensamma kulturarvet är en av vår tids stora öppenhetsfrågor. På 2010-talet stavas öppenhet allt oftare digitalisering. Men en strategi för digitalt tillgängliggörande börjar inte i skannern. Den slutar där.

I den här texten argumenterar vi utifrån en analys av det nyligen framlagda förslaget till lag om pliktexemplar av elektroniska dokument, den s.k. e-pliktslagen, för att tekniskt överförande från analog till digital form inte kan vara det bärande elementet i en digitaliseringsstrategi för kulturarvssektorn.

Vi menar att en sådan strategi istället bör grundas i en hållbar infrastruktur för att systematiskt och kontinuerligt lyfta kulturarvet in i den digitala världen. Viktiga komponenter blir då högkvalitativa kataloger, metadata och sökverktyg, gemensamma standarder, upphovsrättsliga reformer samt för en plan för digitalt långtidsbevarande. Till exempel bör en utgångspunkt vara att kulturarvsmaterial som en gång finansierats med skattepengar ska fortsätta att vara fritt tillgängligt även i digital skepnad.

Även frågan om vem som ska utföra själva digitaliseringsarbetet bör uppmärksammas. Det är inte självklart att minnesinstitutionerna själva är bäst lämpade för att ta på sig sådana uppgifter. I många fall vore det naturligare om de strävade efter en arbetsdelning med privata aktörer som ofta har större teknisk kompetens och erfarenhet.

Slutligen är det nödvändigt att ta det digitalt födda materialet, som helt dominerar samtiden, på allvar. Risken är annars stor att framtiden kommer att veta mycket lite om vår tid. Dessvärre finns för närvarande oroväckande tecken på en motsatt trend, i synnerhet Kungliga bibliotekets överraskande beslut att inte samla in svenskt webbmaterial under 2010.

Lars Ilshammar är historiker med inriktning på informationsteknik och politik samt institutionschef för Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

Kajsa Klein undervisar i medie- och kommunikationsvetenskap vid Högskolan Dalarna. Hon har länge arbetat med frågor om internets roll för gränsöverskridande demokrati och yttrandefrihet.

UDO METZ **Makten**

Ursprungligen hette denna sång *En fin visa* och den finns i flera versioner. Texten är inspirerad av olika händelser från verkligheten och citat från olika potentater. Den senaste versionen av sången finns på skivan *Innerst inne* från 2004.

Länk till text och en snutt musik finns här:

http://www.udometz.com/skivor_4.asp

Udo Metz kom till Sverige som ettåring från dåvarande Västtyskland. Söker och finner, skriver sånger och annat. Sjätte skivan, *Viskningar*, är på gång 2011.

LAILA NIKLASSON **Förtroendevald, klick, klick!** **– Om möjligheter att finna förtroendevalda via kommunala hemsidor**

Det finns en förväntan att medborgare och kommunmedlemmar skall yttra sig om olika frågor på kommunal och nationell nivå. Frågan är om förväntan verkligen finns på en dialog mellan olika parter, eller om det enbart är en envägs-kommunikation som förväntas.

I artikeln beskrivs hur lätt eller inte lätt det är att finna kontaktdata för förtroendevalda i en kommun. Att nå den förtroendevalde skulle då kunna leda till en personlig dialog, inte enbart att en uppfattning sänds in som exempelvis gäller en särskild planeringsfråga.

Det visade sig att vissa förtroendevalda är lätta att finna, förutsatt att den som söker använder det ordförande som

förväntas, men alla är inte lätta att nå. Medborgarna stöds att göra en visit i det politiska rummet, men inte alltid till att träda in och genomföra en dialog.

Laila Niklasson är pedagog med inriktning mot forskning om medborgare, profession och utvärderingar som begrepp och praktik. Hon är universitetslektor vid Mälardalens högskola.

TOMAS OHLIN **Öppna dörrarna till beslutsgemaken**

I många sammanhang har på senare tid pekats på hur viktigt det är att medborgarna kan komma närmare besluten än vad de gör idag. Många projekt pågår kring informationsspridning till medborgarna, men projekt kring ett nära beslutsdeltagande lyser ofta med sin frånvaro. Detta måste åtgärdas, resurser måste avdelas för att uppmärksamma samråd.

Kommunerna måste starta fler praktiska experiment kring medborgarinflytande. Samhället bör inte bara utvecklas med hjälp av experter och av var fjärde år utsedda politiker, utan i högre grad även utvecklas med hjälp av råd från medborgare som är närvarande i så hög grad som möjligt. Den typen av medborgarsamråd premierar de faktafyllda diskussionerna, och främjas inte av emotionella politiska budskap vilka passar bättre på andra platser, och i andra fora.

Tomas Ohlin är en tidig analytiker av ny kommunikation och nya nätverk inom akademien och datatjänsteindustrin – långt före internet. Efter många offentliga kommittéer om datautvecklingen blev han adj. professor i Linköping. Hans inriktning har hela tiden varit människan i systemen och det medborgerliga deltagandet.

ANDERS R OLSSON **Har öppenheten en framtid?**

I en tid när både politisk makt och ekonomiska vinster alltmer förutsätter insyn i och kontroll över informationsflöden utsätts yttrande- och informationsfriheterna för allt hårdare tryck. Min artikel behandlar informationsfriheten i allmänhet och offentlighetsprincipen i synnerhet. Här har rättsutvecklingen i Sverige i flera decennier starkt präglats av inskränkningar.

När det gäller information som myndigheter lagrar i elektronisk form är det inte längre rimligt att tala om insyn som en medborgerlig rättighet. Möjligheten att ta del av sådana allmänna handlingar har i det närmaste avskaffats.

Kanske kommer den negativa utvecklingen att brytas när nya generationer svenskar – för vilka internet är en självklarhet och vaga hänvisningar till ”personlig integritet” inte duger som argument för ett stängt samhälle – tar plats i offentligheten. Det är dock flera decenniers informationsfrihetsfientliga reformer som måste rullas tillbaka, och den utvecklingen är ännu inte påbörjad.

Anders R Olsson är journalist, författare och forskare. Han är specialiserad på frågor om demokrati och medborgerliga fri- och rättigheter.

NINA WORMBS **Our Visby Agenda** **– Lärdomar av ett gräsrotsförsök om IT-policy**

Ibland kan man reta sig på offentliga rapporter av olika slag, men det sker oftast vid frukostbordet. Det här avsnittet behandlar ett försök att inte låta irritationen stanna vid frallan utan göra något mer.

Näringsdepartementet lade inför det svenska EU ordförandeskapet ut ett uppdrag på en konsultfirma att ta reda på vilka frågor som var centrala för en framtida europeisk IT-policy. Rapporten lämnade en del övrigt att önska och vi var några som kom på idén att göra ett eget förslag genom att skapa en hemsida där folk kunde bidra både genom att skriva eget och kommentera andras.

Försöket fick viss uppmärksamhet, men deltagandet var lågt. Skälen var säkert flera, men en viktig lärdom var att det är lättare att protestera mot konkreta sakfrågor än att formulera framtidsvisioner som kan implementeras.

Nina Wormbs är teknikhistoriker som forskar och undervisar på KTH. Hon är intresserad av vad människor tror och tänker om teknik och teknisk förändring. Hon har framför allt arbetat med ämnen som rör etermedia.

INGWAR ÅHMAN-EKLUND **Öppet fokus på evidensbaserad e-demokrati**

Emedan flera verksbaserade maktstrukturutredningar uppvisat oroande rådata som tyder på att det inom populationen i Sverige finns medborgargrupper med

dysfunktionella amorfa e-värderingar och individuella samhällsuppfattningar tog Statens Integritetskommission tillsammans med Värderingskorrigeringsverket, VKV, tidigare ett berömvärdt initiativ till en konferens för att få ett öppet fokus på den evidensbaserade e-demokratin. Kan e-demokratin verkligen hanteras helt öppet, var en av de grundläggande frågorna på konferensen.

E-demokratin kan ju lätt leda till att det förs fram helt oväntade förslag till lösningar som myndigheterna inte förutsett i sin planering. Kan detta motverkas genom filtrering eller synkronisering?

Ett förslag som fördes fram var att ha en årlig konferens *The Open Room* enbart för myndigheter, kommuner med mera. Ett vidlyftigt förslag om att även allmänheten och aktiva medborgare skulle inbjudas att delta avvisades med bred majoritet som helt orealistiskt.

Några deltagare trodde sig dock redan ha deltagit i en snarlik konferens för myndigheter och offentliga organ men hade glömt bort namnet på den. Kan det ha varit *Det slutna rummet*?

Ingvar Åhman-Eklund är skriftställare, politiker, poet och revymakare. Tidigare var han kultur- och kommunikationschef. Idag driver han verksamheterna Dreamers & Doers och SpexoDrama. Han är engagerad i demokratifrågor, speciellt för lokal demokrati, e-demokrati och yttrandefrihet och mot kvinnoförtryck och religiös fundamentalism. Han arbetar för att stärka det sekulära västerländska samhället så att det blir öppnare och demokratin fördjupad.

BO DJÖRKE

Och vad är problemet? – Funderingar kring särintressen och syltburksfrågor

Rösterna från Vilhelmina – fråga söker svar

Tidningen Affärsvärlden, förstasidan den 3 december 2008:
”Vattendelaren. Ska 244 personer i en folkomröstning om en norrländsk älv avgöra Sveriges energipolitik?”

Händelsen fick uppmärksamhet en kort tid i media – att folk rapporteras ha röstat fel händer ju numera allt som oftast, och saken har säkert glömts bort av de flesta.

Ickedestotrots. Hos mig hänger den kvar och genererar ju längre jag tänker på saken, alltfler frågor och mer skepsis om den vidareutvecklade demokratins välsignade möjligheter. Innan jag kommer med frågan som jag vill ha hjälp med, något kort om vad som hände i ”Kraftmätningen om en slumrande elreserv” som Affärsvärlden uttryckte saken.

Kortversionen: Vattenfall vill bygga ut vattenkraften i Vojmån och stöter på folkopinionen i Vilhelmina. Kommunpolitikerna klarar inte/vill inte hantera frågan utan beslutar om genomförandet av en folkomröstning. Hela det lokala etablissemangen är för utbyggnaden, och Vattenfall sockrar med löften om sysselsättning och andra nådegåvor.

Men icke.

NEJ-sidan vinner med 52 % av rösterna mot 46 % för JA till utbyggnaden. Valdeltagandet var nära 75 %.

Saken: Vattenfall vill genom en 24 km lång tunnel göra en överföring från Våjån och Våjmsjön till en parallell älvfåra och Malgomajsjön för att ta ut vattenkraften i Stalon kraftstation. Det skulle ge energi för 30 000 hushåll. Problemet är att 80 % av vattenföringen i Våjån försvinner. Det kommer att både synas och märkas.

Kommunikation: Vattenfall har publicerat en förstudie för investeringen på www.vajmanforstudie.se. JA-sidan har informerat och haft en diskussion på www.vajman.info och NEJ-sidan på www.vajman.se. En utvärdering har gjorts av Catrin Johansson och Elisabeth Stur på Mittuniversitet (2009) *Våjån – en studie av kommunikation och demokrati*. Utvärderingens slutsats är att information och kommunikation fungerar bra. Och att NEJ-sidan fick försprång genom att mycket tidigare än övriga vara aktiva i frågan.

Så till min fråga. Var det rätt folk som röstade? Var fanns rösterna från elförbrukarna? Och om elförbrukarna varit med, hur tungt skulle deras röster väga – det finns ju två parter: en som uppoffrar sin miljö och en som ”förbrukar” miljön?

Eller låt mig uttrycka saken så här: Särintresset är demokratis akilleshäla – när vårt perspektiv är allmänintresset och nödvändiga miljöuppoffringar ifrågasätts och blockeras av en mindre grupp (Våjåns energitillskott).

Eller: Särintresset måste respekteras! Annars blir det en demokratis tyranni om flertalet alltid ska bestämma. När

vårt perspektiv är det motsatta (vi är miljöuppoffrarna) och EU (här: allmänintresset) vill att Sverige ska rädda det globala klimatet genom att bygga ut vattenkraften i de fyra orörda älvarna i Sverige.

Temat för *Karlstad Seminar on Studying Political Action, KSSPA* som hölls hösten 2009 gällde ”miljömedvetet deltagande och ansvarstagande för hållbar utveckling utifrån sociala, kommunikativa och kulturella perspektiv”.

Jag frågar: Var utslaget i folkomröstningen om Våjån ett exempel på just det – miljömedvetet deltagande och ansvarstagande för hållbar utveckling? Eller tvärtom?

Och i förlängningen: Hur ska vi på ett strukturerat och förutsebart sätt hantera särintressen? Fråga inte mig, jag vet inte, men är tacksam för att få delta i en diskussion i frågan.

Efterord: Min egen arbetslivserfarenhet i ämnet ”särintressen” är som rådgivare och leverantör av webbtjänster i ett flertal medborgardialoger i kommunala planfrågor i början på 2000-talet. Ofta har det handlat om skogs- och friluftsområden som varit påtänkta för exploatering, där värdet av typ ”sköna skogspromenader med hunden ända sedan vi flyttade hit för x antal år sedan” ställs mot regionens bostadsbehov för att klara förväntad regional expansion. ”Bygg gärna ut – men varför just här?”.

Funderingar efter ett rådslag

Rådslag 2009 och e-demokratin: *”Innan vi börjar diskutera lösningarna – kan vi få en lista på de prioriterade problemen och på de uppfyllda förväntningarna på demokratin av idag. Vilka ”fotavtryck” vill vi se från e-demokratin?”*

Under våren 2009 medverkade jag som team- och processledare i Rådslag om en levande e-demokrati anordnat av Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Målet för rådslaget var att få fram rekommendationer till åtgärder. Ett sextiotal experter och särskilt intresserade deltog i rådslaget.

Departementet sammanställde de olika gruppernas rekommendationer och bad om synpunkter på dokumentet inför vidare behandling. Som team- och processledare kände jag mig kallad att ägna detta lite tid och intresse – alltså att ge feedback.

Men icke.

Jag tyckte mig inte ha något vettigt att tillföra. I stället gnagde en fråga i mitt huvud. Orsaken var att jag som teamledare inte lyckades genomföra rådslagsprocessen på det sätt som var tänkt.

Utifrån ett givet tema, i mitt fall *Tema 5: Vem styr – medierna eller folket? Om nutid och framtid för e-demokratin och i medielandskapet* skulle vi inventera och prioritera åtgärder från samhällets sida för att genom e-demokrati öka individens möjligheter till inflytande.

Utmaningen var att klara prioritering, och att helst kunna

lyfta fram en eller ett fåtal åtgärder i respektive grupps slutliga rekommendation. Detta klarade inte min grupp.

Beklagligtvis tycks inte övriga grupper heller ha lyckats prioritera eftersom departementets sammanställning av rekommendationer innehåller enligt mitt sätt att räkna 56 rekommendationer. Hur ska man kunna jobba vidare med detta?

Syftet med denna PM är att söka en väg att komma vidare. Situationen är inte ny inom e-demokratin. Vi diskuterar uppslag, idéer, tekniska lösningar i oändlighet.

Ställd inför uppgiften att ha synpunkter om 56 åtgärdsförslag, kom jag bara fram till en motfråga: ”Vad är problemet, egentligen?” Vad är det alla dessa förslag ska råda bot på – alltså såg jag framför mig att kunna göra en kategorisering av problem, och att sedan kunna sortera in åtgärderna under rätt rubrik. (Ekonomer sysslar gärna med beslutsmodeller, där man utgår från att definiera mål, vaskar fram handlingsalternativ och utvärderar med mot målen; väljer det alternativ som bäst uppfyller målen och därefter fattar beslut. Svårigheten brukar vara att kunna uttrycka mål, och då går man bakvägen och analyserar vilka tänkbara mål föreslagna åtgärder kan vara relevanta för.)

Med en sådan problemlista kunde man sedan sortera in de olika rekommendationerna, och få underlag för att kunna diskutera en fokusering på insatserna.

Men jag har inte lyckats åstadkomma denna kategorisering av mål för att kunna sortera in åtgärdsförslagen. Inte i närheten av något vettigt – nu hoppas jag i stället att denna

PM kan ge underlag för en bra diskussion.

Så till verket: vad som behövs är alltså en lista – en kategorisering – av problem och förväntningar, samt undersökningsresultat som kan styrka att medborgarna anser att vissa av dessa punkter på listan är mer angelägna att åtgärda än andra. Mig veterligt har vi god kännedom från undersökningar att medborgarnas förtroende för de folkvalda och för politiska partierna är oroväckande lågt. Men informationen är för oprecis – inget att kunna arbeta vidare med i riktning mot ett åtgärdsprogram.

Så här långt kom jag i listan på tänkbara problem och förväntningar som de 56 rekommendationerna skulle kunna bidra med lösning till.

Jag inser att punkterna är överlappande. Jag inser också att listan inte är bra men det bästa jag kunnat åstadkomma nu – därför har jag nedtecknat den. Ordningen i listan är gjord utan värderingar av viktighet, eller med krav på någon sorts inbördes logik:

[1] Dagens samhällsapparat är uppbyggd enligt en **expertmodell**. Det hade inte varit aktuellt när modellen skapades att apparaten skulle ha så låg grad av komplexitet att verklighetens folk kunde förstå och följa hur handläggningen av ärenden går till. Problemet är att komplexiteten i de offentliga beslutsprocesserna är så hög att den hindrar ett aktivt medborgarengagemang.

[2] Vår representativa demokrati bygger – **enligt skolboken** – på att vi har politiska partier, vars medlemmar formar partiernas grundvärdering och viktigaste åtgärdsför-

slag. Detta sker genom antagande av idéprogram, genom kongresser och verkställs av förtroendevalda. Problemet är att dessa processer inte fungerar enligt skolboken. Är det så att dagens medielandskap framtvingar toppstyrning?

[4] Vår representativa demokrati förutsätter att det finns **tillräckligt många eldsjälar** som vill göra frivilliginsatser, inklusive att ställa upp som valbara till förtroendeuppdrag i allmänhetens tjänst. Eldsjälarna blir allt färre och att de organisationer vi har för dessa insatser – de politiska partierna – inte uppfattas som attraktiva. Valberedningarna fungerar som bromsklossar med uppgift att skydda det bestående.

Problemet med detta demokratiproblem är att partierna står över staten. Rådslaget kan knappast föreslå departementet åtgärder som syftar till att de politiska partierna ska arbeta på annat sätt och fungera bättre i detta avseende.

[5] **Det måste löna sig** att som individ bry sig om vårt gemensamma samhällsbygge. Det man kan uppnå – tillsammans med andra – måste stå i rimlig relation till de egna uppoffringarna. Bortsett från ett fåtal, anser man att den lönsamheten inte finns – lönsamhet då sett i ett brett perspektiv.

Eller:

Problemet är att folk vill utnyttja sina resurser – göra en insats – i positiv mening. Och att **påverkanskanalerna** för detta är stängda/saknas – för många även de tekniska hjälpmedlen.

[6] Problemet är de valda ombuden. Etablissemanget **bjuder in med armbågen** – är man förtroendevald vill man självständigt förvalta det förtroende och den besluts-kraft man tillkämpat sig. Problemet är att ”ansvarstagande” blivit ett begrepp som utnyttjas för att motstå olika initiativ till delaktighet. I stället synes det politiska ansvarstagandet ha förlorat en reell innebörd.

Omvärldsförändringarnas snabbhet gör att varje valdag är en idéernas och partiernas kamp kring nya och annorlunda frågeställningar. Knappast någon avsätts för politiska tavlor som begåtts under den förra valperioden.

[7] Folk misstror politikernas – de folkvaldas – **goda vilja** och/eller kompetens att fatta vettiga beslut. Man vill ”ta över” och styra direkt – ibland, i alla fall. Problemet är att medborgarna får ta över bara om de folkvalda själva vill det.

[8] Medias roll stöder inte ett ökat medborgerligt engagemang. Man bedömer inte att bevakning av viktiga samhällsfrågor (genom analys och folkbildning) inom alla politikområden är en lönsam journalistik – den efterfrågas inte av medborgarna. Problemet är att detta borde vara fel.

Och/eller så här:

Medborgarna saknar inte en vältäckande analys av samhällsutvecklingen, eftersom vare sig intresse eller möjlighet finns att som medborgare påverka politiken.

[9] Kanske inte ett problem utan något som medborgarna accepterar och vill se mer av – politiken fyller ett **underhållningsbehov**. Vi blir som medborgare roade av att se

det taktiska spelet, partiledare som stammar inför frågor om avgång, toblerone-affärer och rodnande kinder på förtroendevalda som fastnat med fingrarna i syltburken. Problemet är att för att media ska kunna leverera denna underhållning krävs större transparens i den offentliga förvaltningen – i synnerhet i syltburksfrågor.

Eller uttryckt så här:

Problemet är att syltburksfrågorna har sådan vikt att de tycks kunna stjälpa en politiker – om vars politiska gärning och idéprogram medborgarna knappast bryr sig.

Vem får egentligen inflytande genom nya verktyg och system?

MARTINA JOHANSSON

Det sena 1990-talet var en tid av förtätad framtidstro, inte sällan med utopiska övertoner. Förändringsmotorerna par préférence hette IT och internet. Samtidigt pågick en annan process, en förtunning om man så vill. Vårt sinande föreningsliv, och därmed fasan för en urlakad representativ demokrati. Denna process pågår fortfarande. De politiskt aktiva blir färre och färre och dessutom äldre för var dag. Själva kärnan i vårt demokratiska system har börjat vittra; där det en gång fanns barrikader står nu ensamma flaggor och vajar.

Problemet med en vittrande kärna är aldrig brist på engagemang, vare sig hos de folkvalda politikerna eller hos medborgarna. Problemet är snarare att formerna för engagemang i kombination med att diskussioner och beslutfattande sker i vad som upplevs vara slutna rum. Det etablerade samhället, och människorna som rör sig i det, har tillgång till värdefulla nätverk och forum för påverkan. Forum som dagens medborgare i än mindre utsträckning än förut har tillgång till. Anledningen till detta hittar vi i en försvagad folkrörelse, i fackföreningarnas medlemstapp och i den bristfälliga tillväxten av nya politiker.

Sett ur den vinkeln är nya kommunikationskanaler och former för engagemang ytterst oumbärliga – de kan i de bästa av världar till och med ge politiken en chans till

pånyttfödelse. Ständigt på jakt efter goda exempel ger sig ett politiskt etablissemang, med följe, ut för att vinna ny mark på nätet. På gott och ont.

För ett tag sedan blev ett kommunalråd i en medelstor svensk kommun kontaktad via sin Facebooksida av en yngre medborgare. Konversationen var rak och saklig och den unge mannen efterfrågade offentliga anslagstavlor i stadens centrala delar. Den folkvalde svarade med både följdfrågor och iver. Diskussionen avslutades med ett halvt löfte som löd *”Det ska vi försöka fixa!”*. Det är ett strålande exempel – en våt dröm om man så vill – på den nya medborgardialogen.

I en tid då Barack Obamas presidentkampanj fått svenska politiker att titta i kors av lycka är en spontan chatt i sociala media det goda föredömet. Det råkar dock vara så, i detta specifika fall, att frågan om offentliga anslagstavlor varit uppe för beslut vid flertalet tillfällen i de politiska församlingarna. De som lämnat in medborgarförslagen har då fått se sina förslag avslås på diverse grunder. Dessutom har kommunens egna tjänstemän efterfrågat samma sak, med argumentationen att det främjar ungdomskulturen. När en av dessa unga printar ner sin önskan på internet hörsammas den dock. Då bidrar lockelsen i att agera progressivt och ligga i framkant – det som nog driver kommunalrådet i detta fall – till att den representativa demokratin tappar mark. Men låt oss återkomma till det lite senare.

Nya kommunikationskanaler var det, ja. Ett bra sätt för engagerade men oetablerade medborgare att kunna uttrycka sina åsikter. Dessutom en plats där ungdomar plötsligt får möjlighet föra fram sina åsikter i sina egna forum och

dessutom få se dem bli realiserade. Unga idag är så kallade urinvånare på nätet, och kan i ett knapptryck väcka opinion i en fråga. Detta gäller givetvis alla som använder nätet som verktyg för debatt och påverkan, men alla är inte experter.

Så, i någon slags medborgardialogens gräddfil flyter experterna fram. Beslutsfattare hörsammar entusiastiskt och klappar sig själva på axeln förnöjt. I former som präglas av nytänkande är det lätt att bli fartblind. Och precis när loppet verkade vara kört för den representativa demokratin blommar debatterna och engagemanget upp på internet. Det är som en gyllene hjortronmyr där glimrande myrbär stiger mot himlen från den blöta mossen. Mossen som symbol för samhället, och bären som samhällets nya små värdefulla guldkorn.

Tjusningen med det där internet, synen på det som en frälsare har dämpats något. De stora satsningar som gjorts för att nå medborgare på internet har klingat ut och förmodligen resulterat i en mer selektiv och kvalitetssäkrad användning av nätet som forum för påverkan. Däremot har sociala media klivit in som den nya räddaren i nöden. Men vilken problematisering finns det kring de nya formerna för engagemang? Högst aktuell blir den frågeställningen då informella grupper på nätet startar namninsamlingar, uppprop, motrörelser och liknande. För vem är då egentligen avsändaren? Hur når man till pudelns kärna? Och vad händer om hunden redan är begraven?

Vi har sett flera exempel på hur PR-konsulter, företagsledare och andra intressenter har legat bakom propaganda på internet; samtidigt har bloggare och andra opinionsbildare bestämt hävdats sin autonoma ställning. Meningarna går isär,

men vilket som är det svårt att leda i bevis. Samhället har visserligen inte genomgått en radikal förändring kopplat till ovanstående påståenden. Medborgarnas verktyg för att påverka har alltid varit mer eller mindre marginaliserade i det stora hela, särintressen har alltid präglat samhällsdebatten, och i fungerande demokratier har budbärarna alltid spridit budskapet med den egna övertygelsen som drivkraft. Ändå vill jag, med risk för att verka bakåtsträvande, höja ett varningens finger.

Så länge debatten saknar tydliga avsändare är fortfarande den etablerade strukturen viktig. Medborgare som inte behöver stå för sina förslag till förbättring, eller för sina protester kan bli avpersonifierade och icke trovärdiga. Att det synliga engagemanget ökar, och som dessutom går att ta på, betyder inte per automatik att politiska beslut kan fattas på bättre beslutsgrund.

Kan en grupp på Facebook verkligen företräda en åsikt? Kan en anonym bloggare starta en debatt? Kanske. Men det är inte nödvändigtvis något som demokratiserar vårt samhälle.

Slutna rum och maktens korridorer är bilder som länge används för att beskriva den exkluderande beslutsapparaten i det etablerade samhället. Men denna exkludering upphör inte att existera i och med att nya former uppstår; även verktyg som exempelvis sociala medier blir slutna rum. Här är bristen på kunskap om hur man använder dessa verktyg en av faktorerna som vidgar klyftan.

Också vana och tradition spelar roll. För stora delar av befolkningen är nog en spontan chatt med kommunalrådet

inte något helt självklart. Apropå exemplet med det ivriga kommunalrådet kan man fråga sig, blir den traditionella strukturen för medborgarinflytande med exempelvis medborgarförslag plötsligt sekundär? Tappar den sitt värde i förhållande till nya påverkansforum?

Politiken, samhället om man så vill, får inte bli en medborgarnas önskelåda. Och politiken bör inte använda de nya informella samtalen till att leka jultomte.

Medborgardialog ska ske i medborgarnas forum, må vara om det är i en föreningslokal eller via en mötesplats på internet. Mötet som sker mellan politiker och medborgare är förutsättningen för bra och förankrade beslut; det är i mötet som förståelse och samsyn kan uppnås. Och dessutom ska beslutsfattare alltid försöka lägga örat mot marken och lyssna.

Samhällsengagemang hos medborgare föds om deras frågor också syns på dagordningarna. Det är en utmaning för politiken att identifiera de frågor som medborgarna brinner för, speciellt som alla undersökningar visar att intresset för partipolitik har svalnat. Engagemanget som idag syns på internet, genom intressegrupper, bloggar och annat, bör hitta former för att bevisa sin legitimitet. Det får inte bli så att en driven elitgrupp på nätet kan föra hela befolkningens talan, för när det blir tillräckligt obekvämt kan dessa informella grupperns legitimitet ifrågasättas.

En av grundpelarna i demokratin är ansvarstagande; ansvarstagande medborgare, ansvarstagande tjänstemän och givetvis ansvarstagande beslutsfattare. I de ovan nämnda initiativen och formerna för opinionsbildning är inte alltid

ansvarstagandet tydligt. Och jag undrar vem som företräder den svage medborgaren som själv inte driver sin fråga men som berörs av beslutet?

Opinionsbildning på nätet sker ofta med en glöd och frenesi, och med stort engagemang för frågan. Men det är en riskfaktor om de som skriker högst och vågar mest skaffar sig ett tolkningsföreträde i och med detta. Samtidigt bör det etablerade samhället fundera på varför formerna som finns idag för påverkan inte användas.

Givetvis har varje medborgare rätt till ett informellt samtal med sin förtroendevalde, och denne bör självfallet lyssna och ta åsikterna i beaktning. Kalla det omvärldsbevakning eller vad som. Däremot måste en farstu finnas så att man inte springer rakt in i huset från grusvägen. En byråkratisk farstu där dialog inte leder till åtgärd inom tre röda sekunder utan där frågan utreds ytterligare, förslagsvis lämnas till tjänstemän för beredning. Byråkrati som i detta fall ger beslutsfattarna möjlighet att ta ställning utifrån fler aspekter, och med insikterna som dialogen med medborgarna givit. Och det måste vara det som medborgardialogen ska tillföra. Oavsett var den sker.

Opinionsbildning, medborgardialog, intresseorganisationer, namninsamlingar. Listan på former för att påverka samhällsutveckling och beslut kan göras oändligt lång. Det etablerade samhället måste lära sig att lyssna när nya grupper talar, och de nya grupperna måste lära sig hur systemet ser ut – eller opponera sig mot dess utformning.

Jag är helt övertygad om att de nya formerna för engagemang tillför enormt mycket till den politiska debatten. Man

bör bara vara försiktig så att grupper inte flyter på i sin gräddfil, medan andra ignoreras och därmed exkluderas. Och detta gäller sannerligen inte bara i de nya formerna för deltagande och påverkan, utan i allra högsta grad också i de etablerade formerna.

Medborgare ska känna sig delaktiga, beslut ska fattas med politiska ideologier i ryggen, och dessutom på rätt grunder. Det är en av de viktigaste utmaningarna för våra förtroendevalda politiker. Och så har det banne mig alltid varit.

Släpp ut kulturarvet – men gör det rätt!

LARS ILSHAMMAR och KAJSA KLEIN

I en understreckaren i Svenska Dagbladet den 19/3, *Digital grunddrift i skannade arkiv kan ge guldfynd*, målar Pelle Snickars, forskningschef på Kungliga biblioteket, KB, upp en bild av digitaliseringens potential för humanvetenskapen. Inskanning kan ge mängder av ny kunskap i framtiden, menar han. Och inte nog med det: För första gången i världshistorien har vi en möjlighet att slippa ifrån gallringens dilemma. Vi behöver inte längre gissa vad framtiden kommer att efterfråga, det är faktiskt möjligt att spara allt som föds digitalt. Perspektivet svindlar.

Men, det finns en praktisk hake. För att detta ska kunna förverkligas krävs investeringar och framåtsyftande beslut. Och i den svenska kontexten spelar Snickars egen institution en nyckelroll. För en utomstående betraktare tycks det dessvärre som att det på KB just nu råder viss förvirring och splittring, för att uttrycka sig milt, när det gäller inställningen till digitalt material.

Belysande i detta avseende är en annan understreckare från de 3/2 om den s.k. e-pliktsutredningen skriven av Snickars kollega, Magdalena Gram, biträdande riksbibliotekarie på KB. Gram radar ett antal problem upp som digitaliseringen antas föra med sig för nationalbiblioteket. Artikelns uppgivenhet inför en dominant och påträngande samhällsförändring kan också tas som exempel på en vidare sjuka bland svenska minnesinstitutioner.

Man väntar på någon annan. Man listar svårigheter. Man letar år efter år efter den perfekta tekniska lösningen. Eller startar små isolerade projekt utan sammanhang och utan någon övergripande idé om vilket material som är mest angeläget att bevara. Så uppstår en arkipelag av slumpvis utspridda digitala öar i den analoga oceanen. De stora pengarna – resurser saknas trots allt inte – lägger man inte sällan på att helt i onödan utveckla egna programvaror eller på att köpa in dyr hårdvara.

Vad är då alternativet? I fallet med e-pliktslagen borde det inte vara svårt att formulera. KB drev tidigare, fram till dess att man beslutade om ett göra ett avbrottet från årsskiftet, en framgångsrik och internationellt vägledande insamlingsverksamhet av webbsidor. Den kallades Kulturarw3 och tekniskt har den fungerat som en klocka sedan 1996. Det självklara svaret på problemet med hur digitala pliktleveranser ska utformas borde alltså vara att inte bara bygga vidare på erfarenheterna från Kulturarw3 utan också utveckla den tjänsten till något riktigt bra.

Den utmaning man på KB skulle koncentrera sig på är alltså snarare att komma till rätta med det som varit Kulturarw3:s stora svaghet: begränsningarna i tillgängligheten till det bevarade webbmaterial. Hittills har denna forskningsresurs i praktiken varit omöjlig att använda. Vilket för övrigt inte enbart är nationalbibliotekets fel, utan beror främst på absurda tillämpningar av integritets- och upphovsrättslagstiftning.

I ett större perspektiv borde dock en modern digitaliseringsstrategi, som förresten just nu dessutom efterfrågats av kulturdepartementet, inte i första hand handla om att välja

rätt metod för att bevara och tillgängliggöra enskilda materialkategorier, utan om att bygga en hållbar infrastruktur för att systematiskt och kontinuerligt kunna lyfta kulturarvet in i den digitala världen. Det rör sig alltså såväl om att digitalisera analogt material som annars hotas av förgängelse som att finna pragmatiska former för att inkludera det i vår nutid helt dominerande “digitalt födda” materialet.

Digitalisering i sig är, paradoxalt nog, inte ens den mest centrala frågan att formulera en sådan strategi kring. Åtminstone inte om vi med digitalisering menar den rent tekniska överföringen av kulturarvsmaterial från analog till digital form. Vad som däremot framstår som helt centralt är bra kataloger, metadata och sökverktyg. Utan sådana redskap blir det digitaliserade materialet oåtkomligt eller i bästa fall uttryckt ur sitt sammanhang som några smakprov från en i övrigt osynlig och okänd anrättning.

Att tillgängliggöra vårt kulturarv digitalt kräver högkvalitativa, uppdaterade och användaranpassade databaser, men det kräver också reformer på upphovsrättens område. Det är t.ex. uppenbart orimligt att arkiv och museer ska kunna hävda egen upphovsrätt till skannade eller avfotograferade kopior av kartoriginal från 1600-talet. Det är lika orimligt att Sveriges Radio och Sveriges Television förfogar över enorma programarkiv, betalda med licensmedel, som inte kan göras tillgängliga av upphovsrättskäl.

All denna musik, alla dessa bilder, all humor, alla lögner, alla kloka ord, alla dramatiska och vardagliga ögonblick; är det inte detta som är vår gemensamma historia? Varför ska vi då nöja oss med att ha tillgång till bara den allra senaste må-

nadens program? I vems intresse ska åtta decenniers programproduktion i allmänhetens tjänst gömmas och hemlighållas? I Danmark har en lösning förhandlats fram under regeringens förmedling, som öppnar Danmarks Radios arkiv för allmänheten. Det går i Sverige också, om viljan finns.

En utgångspunkt för nödvändiga reformer bör vara att kulturavsmaterial som en gång har finansierats med skattepengar ska fortsätta att vara fritt tillgängligt också i digital skepnad. Vidare är det nu hög tid att finna en lösning på det utbredda problemet med okända upphovsrättsägare och s.k. föräldralöst material, i praktiken en förutsättning för att minnesinstitutionerna på allvar ska våga öppna sina samlingar på nätet. Annars är risken överhängande att en omöjlighetsprincip tar överhanden.

Flertalet arkiv, bibliotek och museer känner sig idag hotade av upphovsrättens allt militantare bevakare och klämmer på sitt material, rädda för att något hemskt kan hända om de släpper kontrollen och låter text och bilder flöda fritt. Denna rädsla behöver stillas om vi menar allvar med paroller som att kulturarvet ska digitaliseras och tillgängliggöras i nya former. Men då krävs aktiva insatser på det politiska planet. Inget tyder på att institutionerna har kapacitet att klara uppgiften själva.

Den nya upphovsrättsutredningen adresserar några av dessa problem i sitt delbetänkande. Man säger sig både vilja förbättra tillgänglighetsförändringen av de enorma samlingarna hos bibliotek och arkiv genom ”förenklade processer för rättighetsklarering” och införa avtalslicenser som skulle under-

lätta för radio och TV att återanvända sina programarkiv. Det innebär åtminstone några steg i rätt riktning.

”Vi vill få upp samlingarna på bildskärmen. Vi föreställer oss att allting kommer att vara digitaliserat med tiden och måste kunna visas för den intresserade allmänheten”, sade utredaren Jan Rosén vid en pressträff när betänkandet presenterades. Vad som blir av förslagen när de har manglats genom remissmaskineriet återstår att se. Man ska kanske inte hoppas för mycket. Utredningen har redan fått motugg från upphovsrättsorganisationer.

I stället för att ägna år åt att diskutera juridiska spetsfrågor kan man också börja i den praktiska änden; med att tillgängliggöra det äldsta och därmed redan fria materialet. Då får användarna åtminstone en halvfull skattkista att ösa ur till att börja med. Finns det ingenting på kistbotten är risken stor att de vänder sig till andra, sämre men tillgängligare, källor.

Om varje enskild aktör, myndighet och minnesinstitution själv ska ta ansvar för långtidsbevarandet av sitt digitala material kommer det oundvikligen att leda till kraftig suboptimering. Dessutom riskerar de olika långtidslagren att bli inkompatibla. Än värre vore förstås om ett berg av digitaliserat kulturavsmaterial byggs upp utan att institutionerna har en aning om hur det ska bevaras över tiden. För att undvika detta vore det naturligt om de stora aktörerna som Kungliga biblioteket, Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet bildade ett konsortium som erbjöd sig att lösa frågan gemensamt för hela kulturarvssektorn. Centralisering och stordrift kan i det sammanhanget fungera som nyckelord.

Som förberedelse för en kommande massdigitalisering behöver kulturarvsinstitutionerna vidare komma överens om framtidssäkra tekniska standarder när det gäller filformat, upplösning och färgrymd med mera. Om var och en tillåts definiera sina egna standarder kommer hotet återigen att stavas inkompatibilitet. Det vore förstås en stor fördel om sådana överenskommelser kunde göras på europeisk och global nivå. Nationalstaten är en alltför liten arena när kulturarvsmaterial indexeras av Google eller integreras i portaler som Europeana, och därmed blir omedelbart tillgängligt över hela världen.

Bildfiler behöver kanske inte heller hålla högsta möjliga upplösning eller färgdjup. Det kanske räcker med lite beskedligare prestanda. Möjligen är det t.o.m. så att de höga kvalitativa kraven står i viss motsats till möjligheterna att digitalisera stora volymer kulturarvsmaterial på kort tid. Här gäller det att tänka sig för så att man inte gör det bästa till det godas fiende.

När grundläggande frågor som dessa förhoppningsvis har fått sin lösning och digitalisering och mottagande av digitalt fött material därmed på allvar kan bli aktuellt kommer urvalsproblematiken att hamna i centrum. Här väntar nästa frågebatteri. Ska kulturarvsmaterial digitaliseras för att räddas undan historiens förgängelse eller i första hand för att tillgängliggöras? Tyvärr lär det ibland bli nödvändigt att välja väg, eftersom allt inte kan stoppas i skannern på en gång. I själva verket bör vi ställa in oss på att vissa materialkategorier kanske aldrig kommer att digitaliseras, och då inte bara av strikt ekonomiska skäl.

Vi har också anledning att ställa frågan: tillgängliggörande för vem? Är det allmänhetens intressen som ska ställas i fokus (en allmänhet som i så fall måste representeras av någon/några), är det en forskarstyrd digitalisering som bör eftersträvas (forskarintresset är knappast heller någonting homogent dock) eller ska utgångspunkten vara institutionsmedarbetares olika specialintressen – lite 1600-tal, lite 40-talistromaner?

Till sist återstår frågan om vem som ska göra jobbet. Hitills har det betraktats som mer eller mindre självklart att minnesinstitutionerna bygger upp egna teknikparker och anställer digitaliseringsexperter som sedan drar igång dyra och stort upplagda internprojekt. Men det är ingalunda givet att institutionerna själva är bäst rustade eller lämpade för att ta på sig sådana uppgifter. I många fall vore det naturligare om de strävade efter en arbetsdelning med privata aktörer, som har ofta har större kompetens och erfarenhet när det gäller de rent tekniska aspekterna på digitaliseringen.

Båda parter borde ha något att vinna på ett sådant partnerskap. Minnesinstitutionerna slipper de tunga teknikinvesteringarna och kan koncentrera sina begränsade resurser på det man är bäst på: urval, katalogisering och tillgängliggörande. Genom att bli beställare av externa digitaliserings-tjänster lämnar man samtidigt viktigt stöd till en ny dynamisk bransch under utveckling.

Och ja, detta kommer att kosta pengar. Som alla infrastrukturer genom historien, skulle man kunna tillägga. Därför borde det vara en högprioriterad mission för alla inblandade parter att ge spridning åt insikten om att en infrastruktur för digitalt kulturarv (såväl det digitalt födda som det som digi-

taliseras) är viktig och nödvändig, men inte kommer att leda till några besparingar på kort sikt. Däremot är den långsiktig gynnsam för hela samhället, på samma sätt som en gång järnvägar och elnät. Den kan också frigöra andra tillväxtfrämjande krafter i längre och bredare perspektiv, och på så vis bli en god investering räknat i kronor och ören.

Men ingenting händer som bekant av sig själv, allra minst om ansvaret ska överlämnas till varje enskild institution. För att gjuta liv i en nationell digitaliseringsstrategi behövs extraordinära insatser.

Eftersom de vanligaste minnesinstitutionerna fungerar som traditionella stuprör och kulturdepartementet inte bör driva krav mot sig självt – risken är då att man snabbt övertygar sig om att allt är bra som det är – borde en extern digitaliseringskoordinator tillsättas.

En stark, central företrädare med nationell och internationell överblick, placerad utanför regeringskansliet, är just vad det digitala strategiarbetet behöver för att bli operativt. Men då gäller det förstås att både ha aktörernas förtroende och vara utrustad med verklig makt att peka ut en gemensam färdriktning. Erfarenheter att bygga vidare på finns redan från den nationella koordinatör för museiområdet som tillsattes härom året. Vår avslutande rekommendation lyder därför: koordinera mera!

Istället för att vänta på andra och på en teknik som ändå aldrig kommer att bli helt fulländad är det nu dags att säga: Good enough! och sätta igång med arbetet.

Makten

UDO METZ

Jag är makten jag kan göra vad jag vill
Jag har makten och jag gör som jag vill
Girighet och avund är mina instrument
Den fria tanken finns i ett komplicerat bolagsnät
Jag är makten och jag har alltid rätt

Jag omger mig med löften och en och annan lögn
Om någon insisterar blir sanningen fördröjd
Jag är makten och jag blir aldrig nöjd

Du är makten och du kan göra vad du vill
Du har makten och du gör som du vill
Du duperar alla runt dig med charm och frenesi
du fyller upp din tomhet med ett pengafrosseri
Du är makten och du är skrupelfri

Affärer och skandaler vad bryr jag mig om det
Bland oss häruppe på toppen finns en stark lojalitet
Jag är makten och jag gör aldrig fel

Förtroendevald, klick, klick! **– Om möjligheter att finna förtroendevalda via kommunala hemsidor**

LAILA NIKLASSON

Inledning

Den som åker tåg kan i vissa fall finna en intressant liten broschyr med namnet *EFD – en fråga om demokrati under april 2010* (Sveriges Kommuner och Landsting, 2010). Där kan vi läsa om det arbete som förtroendevalda och tjänstemän utför för kommunmedlemmarnas bästa. Ordföranden i SKL beskriver i en ledare att viktiga beslut fattas på lokal nivå, i kommun och landsting, och fortsätter: ”Det är klart att det underlättar att då ha nära till sina politiker och en möjlighet till inflytande som saknas på riksnivå. Det är lättare att få kontakt med någon av våra 44 000 lokalpolitiker än någon av våra 349 riksdagsledamöter.” (ibid, s. 2).

Samtidigt visar en undersökning som gjorts att det verkar som om kommunens medlemmar inte riktigt vet vad de förtroendevalda har för ansvar på lokal nivå (ibid, s. 3), alltså vad de arbetar med. Detta trots att de förtroendevalda alltmer använder sig av medier, där även nya möjligheter via internet såsom bloggar, används av de förtroendevalda (ibid, s. 8-9). Broschyren vill informera om de lokala förtroendevaldas arbete och att det är nära till dem. Frågan är hur nära de är och hur lätt det är att nå dem. I broschyren beskrivs alltså möjligheter att få kontakt med förtroendevalda. Då kan det vara bra att på ett enkelt sätt finna

dessa förtroendevalda. Ett sätt att försöka finna en förtroendevald att tala med är att vända sig till kommunens hemsida. Det är också vad jag gjort när jag gjort en ministudie av hur ”lätt” det är att finna vilka som är förtroendevalda i några kommuner, i detta fall kommunerna i Sörmlands län.

Artikeln fortsätter med att presentera resultatet av studien. Därefter sammanfattar jag resultaten och re-konstruerar en tänkbar tankemodell för hur det kan vara tänkt att kommunens medlemmar ska agera för att finna de förtroendevalda. Slutligen genomför jag en diskussion där kontakter mellan kommunmedlemmar och de förtroendevalda problematiseras.

Hur lätt är det att finna förtroendevalda via kommuners hemsidor?

Under några dagar i april 2010 studerade jag hemsidor för samtliga kommuner i Sörmlands län: Eskilstuna, Flen, Gnesta, Katrineholm, Nyköping, Oxelösund, Strängnäs, Trosa och Vingåker. För att kunna visa likheter och olikheter måste jag beskriva sökningen för varje hemsida. Jag har startat med varje kommuns förstasida. Sedan har jag försökt att finna länkar som jag uppfattar kan leda mig till de förtroendevalda och deras kontaktdata så att jag skulle kunna nå dem.

Låt oss börja med hemsidan för **Eskilstuna kommun** (20100406). På första sidan finns en länk som heter *Kontaktinformation*. Bakom den finns information om att det går att nå alla anställda och nämnder via ett gemensamt e-postsystem. Att inte namn sätts ut anges bero på att

kommunen vill skydda sig mot spam och virus. Den som vill ha den personliga e-postadressen kan få det genom att ställa det som fråga via det gemensamma e-postsystemet. Fast då måste ju den som frågar förstås veta namnet på den som söks, eller personens roll. Jag går istället till vänster-spalten som bland annat innehåller länken *Politik & Påverkan*. Bakom den väljer jag länken *Politiker*. Bakom den väljer jag *Våra förtroendevalda politiker 2007–2010*. Bakom den finns ytterligare en länk till en broschyr. Broschyren innehåller namn, mobiltelefonnummer och personlig mailadress till samtliga förtroendevalda i kommunen.

På **Flens kommuns** hemsida (20100407) finns en länk som heter *Politik och påverkan*. Bakom den finns länken *Förtroendevalda*. Där finns flera alternativ där jag bland annat behöver veta namn eller partier. Där finns också länken *Förtroendevalda* och jag väljer den. Återigen måste jag veta namnet på den förtroendevalda för att kunna söka personen. Jag väljer länken *Kontakt*. Återigen måste jag veta namnet på en förtroendevald för att komma vidare. Jag är kvar på samma sida och väljer länken *Kommunfullmäktige*. Då får jag upp ett antal *namn*. Jag klickar på det första namnet och då får jag hemadress, hemtelefon, mobiltelefonnummer och mailadress.

På **Gnesta kommuns** hemsida (20100407) finns länken *Politik & demokrati*. Under den finns bland annat *Kommunfullmäktige*. Under den finns *Ledamöter*. På denna sida finns informationen: ”Observera att förtroendevalda endast är skyldiga att visa namn och partibeteckning.” På denna sida finns *namn*. Det visade sig att förtroendevalda valt att lämna kontaktinformation. Här kunde finnas titel på den för-

troendevalde, namn, hemadress, hemtelefonnummer, mobiltelefonnummer och mailadress.

På **Katrineholm kommuns** hemsida (20100407) väljer jag länken *Politik*. Under den länken finns *Ledamöter och ersättare*. Sedan finns flera valmöjligheter. Jag väljer att klicka på *Förtroendevalda*. Då måste jag sedan välja *ort*, jag väljer Katrineholm. Då får jag upp *namn* på 230 ledamöter. Jag klickar på det första namnet. Där finns fotografi, hemadress, hemtelefonnummer och mobiltelefonnummer. Det finns en mailadress och dessutom en länk för att kunna sända meddelande direkt till den förtroendevalde.

På **Nyköpings kommuns** hemsida (20100407) väljer jag länken *Synpunkter och åsikter*. Under den väljer jag *Synpunkten*. Där kan jag sända in uppfattningar via mail. Jag går tillbaka till första sidan och väljer istället *Kommun & Politik*. Där väljer jag *Kontakta oss*. Då kommer jag till en text som innehåller länken *Kontakta politiker*. Då finns ytterligare text som innehåller länken *Sök politiker*. Där finns listor över olika grupper. Jag väljer *Kommunfullmäktige*. Där finns *namn*. Jag klickar på det första namnet där det finns bild, hemadress, hemtelefonnummer, mobiltelefonnummer och mailadress.

På **Oxelösunds kommuns** hemsida (20100407) finns länken *Politik*. Under den väljer jag *Politiker*. Under den länken får vi följande information: ”Arbete pågår med ett nytt för-troendemannaregister som kommer inom kort.”. Medan vi väntar på det går jag tillbaka till länken *Politik*. Under den väljer jag länken *Politisk organisation*. Där finns en organisa-tionsmodell som inte är klickbar. Hur jag än letar

kan jag inte finna någon information om de förtroendevalda.

På **Strängnäs kommuns** hemsida (20100406) finns länken *Demokrati och politik*. Där väljer jag *Kontakta politiker*. Kommunalråd och oppositionsråd anges med namn och mailadress, i några fall anges också telefonnummer och mobiltelefonnummer. Jag väljer länken *Sök förtroendevald*, men där måste jag veta ett namn eller en ort. Jag väljer Strängnäs. Då får jag upp ett stort antal *namn*, 583. Jag väljer det första namnet. Då kommer hemadress, hemtelefonnummer, men när jag klickar på den tillhörande länken *Politiska uppdrag* har personen inga. Det finns också en länk som heter *Historik* och där ser jag att personen haft förtroendeuppdrag. Jag väljer nästa namn på listan. Åter kommer hemadress, hemtelefonnummer, mobiltelefonnummer och mailadress. Men denna person har heller inga politiska uppdrag. Till slut chansar jag på den som står sist på listan. Den personen har ett politiskt uppdrag. För att söka en annan väg går jag till länken *Nämnder och styrelser*. Där väljer jag *Kommunfullmäktige*. Då får jag se alla *namn* och partibeteckning. När jag klickar på namnet kommer jag till listan över de 583 nu- eller förutvarande förtroendevalda och omedelbart får jag upp personens hemadress, hemtelefonnummer, mobiltelefonnummer och mailadress. Åtminstone för den person vars namn jag klickade på först.

På **Trosa kommuns** hemsida (20100406) finns länken *Klagomål*. Bakom länken finns en blankett där man kan fylla i om man är missnöjd med verksamheten i kommunen. Blanketten anges vara ”vår nya kanal för påverkan och inflytande”. Där fanns inga förtroendevalda. Jag väljer istället länken *Politik*. Bakom den finns *Hitta din politiker*. Därefter

har jag valmöjligheter och jag väljer att klicka på *Förtroendevalda*. För att komma vidare där måste jag antingen kunna den förtroendevaldes namn eller välja vilket parti jag vill ha information om. Jag väljer *Trosa Radikalerna*. Där kan jag välja ett *namn*. Under namnet visas hemadress och hemtelefonnummer. I vissa fall anges också mobiltelefonnummer och mailadress.

På **Vingåker kommuns** hemsida (20100406) finns länken *Politik och påverkan*. Där väljer jag *Kommunfullmäktige*. Där finns partier angivna och namngivna personer som tillhör respektive parti. Några av dem, jag uppfattar att de är ordförande i respektive grupp, har telefonnummer efter sitt namn. När jag klickar på namnen händer inget. När jag klickar på *Kommunstyrelsen* anges alla med namn och nästan alla med vad som förefaller vara deras hemtelefonnummer. För ordförande, vice ordförande och andre vice ordförande finns också mailadress. När jag klickar på *Nämnder* kommer namn på ordförande och vice ordförande upp. Alla ledamöter namnges inte. Jag väljer också *Kontakta partierna*. Då kommer jag till en sida där det finns länkar till partier representerade i kommunfullmäktige. Där finns, i de flesta fall, namn och telefonnummer, mailadress till lokal kontaktperson för partiet. I två fall fanns länk till nationell hemsida, i fem fall till lokal hemsida för partiet.

Hur är det tänkt att vi skall finna de förtroendevalda?

Om bara kommunens medlemmar kan välja ”rätt” länkar och leta systematiskt kan de oftast få kontaktuppgifter för

förtroendevalda. Låt oss summera vilka länkar och klick som behövs:

- Politik & påverkan – Politiker – Våra förtroendevalda politiker 2007–2010 – Förtroendevalda mandatperioden 2007–2010 – Namn – Kontaktdata (6 klick)
- Politik och påverkan – Förtroendevalda – förtroendevalda – Kontakt – Kommunfullmäktige – Namn – Kontaktdata (7 klick)
- Politik & Demokrati – Kommunfullmäktige – Ledamöter – Namn – Kontaktdata (5 klick)
- Politik – Ledamöter och ersättare – Förtroendevalda – Ort – Namn – Kontaktdata (6 klick)
- Kommun & Politik – Kontakta oss – Kontakta politiker – Sök politiker – Kommunfullmäktige – Namn – Kontaktdata (7 klick)
- Politik – Politiker – inget
- Demokrati och politik – Nämnder och styrelser – Kommunfullmäktige – Namn – Kontaktdata (4 klick)
- Politik och påverkan – Kommunfullmäktige – Namn – slut; Politik och påverkan – Kommunstyrelse – Namn – Kontaktdata – urval; Politik och påverkan – Nämnder – Namn – Kontaktdata – urval; Politik och påverkan – Kontakta partierna – Lokal kontaktperson – Kontaktdata – urval; något oklart

Med ett koncentrerat letande och 4-7 klick går det i de flesta fall att få veta vilka som är förtroendevalda i en kommun samt deras kontaktdata. Denna studie kan jämföras med resultat från en studie som fann att tre fjärdedelar av Sveriges kommuner visar kontaktdata för de förtroendevalda i fullmäktige, exempelvis genom att visa mailadress (Statistiska Centralbyrån, SCB 2010b).

Intressant är att se att i vissa fall får vi information även om förtroendevalda som inte är aktuella i några nämnder, men som varit det. De förtroendevaldas lokala politiska nämnd-

historia beskrivs. Det skulle kunna gå att tolka som att det är få personer som egentligen är aktuella och de som inte är aktuella just nu är ändå de som kan bli aktuella framöver. Ett annat sätt att se det är att här skapas ett spännande kollektivt minne för de förtroendevalda och för dem som är intresserade av lokalhistoria.

Men det finns vissa förutsättningar som behövs för att kunna genomföra denna systematiska sökning. De som konstruerat hemsidorna har en tanke om att det finns en gemensam begreppsapparat (ordförråd kan man också säga) så att kommunens medlemmar kan gå till sökord såsom: politik, påverkan, demokrati, kommun, för att klicka första gången på hemsidan. Därefter finns ett gemensamt ordförråd igen, men det är nu rätt så varierat, valmöjligheterna är stora. Den som dock har begreppet Kommunfullmäktige som sökord har god chans att finna både namn och kontaktdata. Det är då underförstått att personen har använt sig av sina studier i samhällskunskap och förstår vad kommunfullmäktige har för roll.

Sammanfattningsvis gick det snabbast att finna de förtroendevalda i Strängnäs. I Oxelösund lyckades jag inte alls spåra de förtroendevalda. Självklart går de att finna ändå, genom andra sökvägar. Min personliga upplevelse av var det var lättast att finna de förtroendevalda var att det var lättast att finna dem i Eskilstuna. Det var visserligen fler klick, men broschyren över de förtroendevalda var lättläst.

Behöver kommunens medlemmar ha kontakt med de förtroendevalda?

Det kanske är så att kommunernas medlemmar menar att de har inflytande nog och inte behöver ha särskild dialog, eller att den kontakt de har är tillräcklig. En undersökning som görs två gånger om året (Statistiska Centralbyrån, SCB 2010a) ställer frågan om medborgarnas bedömning av hur inflytandet ser ut i deras kommun. Kommunerna väljer om de vill vara med eller inte, därför finns resultat från olika år.

I tabell 1 visas resultatet för de kommuner som jag valt att inkludera i denna studie.

Tabell 1: Medborgarundersökning

	Eskilstuna Ht 2008	Flen Ht 2008	Gnesta Ht 2009	Katrineholm Vt 2008	Nyköping Ht 2008	Strängnäs Vt 2008	Trosa Vt 2007
Helhet	39 %	36 %	35 %	36 %	37 %	31 %	44 %
Tillgänglighet till förvaltningstjänstemän och politiker	44 %	43 %	46 %	41 %	43 %	42 %	55 %
Information och öppenhet	54 %	49 %	46 %	50 %	50 %	44 %	54 %
Påverkan och inflytande	37 %	34 %	35 %	32 %	34 %	30 %	44 %
Förtroende	41 %	38 %	36 %	38 %	37 %	28 %	51 %
Antal som	829	601	284	573	589	563	338

svarade							
Antal invånare i kommunen	93 343	16 191	10 179	32 162	50 760	31 435	10 951

Källa: Statistiska Centralbyrån, *Medborgarundersökning*, Översiktstabell C, 2010, Oxelösund och Vingåker deltog inte under dessa år

Ju högre värden desto mer nöjda är medlemmarna i kommunerna. De som svarade kunde dessutom markera nöjdhet i en skala från 1-10 (se Tabell 2 och 3).

Från Tabell 1 ser vi att Trosa kommun har fått högst värden, Strängnäs lägst. Om vi går till hur frågorna ställdes i undersökningen kan vi ta ut några frågor som belyser kontakten mellan kommunens medlemmar och de förtroendevalda. Jag presenterar dem i Tabell 2 och Tabell 3 nedan.

Tabell 2: Hur nöjd är du med invånarnas möjligheter att komma till tals med kommunens politiker?

Eskilstuna Ht 2008	Flen Ht 2008	Gnesta Ht 2009	Katrineholm Vt 2008	Nyköping Ht 2008	Strängnäs Vt 2008	Trosa Vt 2007
5	4,8	5,1	4,7	4,9	4,7	6,2

Källa: Statistiska Centralbyrån, *Medborgarundersökning*, frågeformulär 2009, 2008, 2010, Oxelösund och Vingåker deltog inte under dessa år

Vi ser att Trosa får det högsta värdet – de är mest nöjda med sin möjlighet att komma till tals med kommunens politiker, medan Katrineholm och Strängnäs får lägsta värdena.

Tabell 3: Hur nöjd är du med att kommunens politiker lyssnar till invånarnas synpunkter?

Eskilstuna Ht 2008	Flen Ht 2008	Gnesta Ht 2009	Katrineholm Vt 2008	Nyköping Ht 2008	Strängnäs Vt 2008	Trosa Vt 2007
4,4	4,1	4,2	3,9	4,1	3,7	5,7

Källa: Statistiska Centralbyrån, Medborgarundersökning, frågeformulär 2009, 2008, 2010, Oxelösund och Vingåker deltog inte under dessa år.

Vi ser att Trosa åter får det högsta värdet – de är mest nöjda med hur politiker lyssnar på invånarnas synpunkter, medan Strängnäs får lägsta värdet. Det går också att se att generellt är kom-munernas medlemmar mer nöjda med möjligheterna att komma till tals med kommunens politiker, än de är med att politikerna lyssnar till invånarnas synpunkter.

Om kommunens medlemmar anser att de förtroendevalda är representanter och skall utföra sitt förtroendeuppdrag i enlighet med den ideologi som partiet har, behövs inte så mycket kontakt under mellanvalsperioden. Motsatsen skulle då vara att de förtroendevalda kontinuerligt måste hålla sig informerade om förändringar i både vardagslivet generellt och vad gäller uppfattningar hos kommunens medlemmar.

Är webben på vid gavel i det här fallet? Finns det ett öppet rum eller är det ett slutet rum för kommunens medlemmar? Både ja och nej. Sett över ett helt län finns det möjligheter att finna förtroendevalda och söka kontakt, det finns också möjligheter att ge synpunkter och delta i olika offentliga arrangemang för att ge sin synpunkt.

Här finns dock en hake. Det kan vara så att dialogen inte uppstår, utan att medlemmarna ger sin synpunkt. Sedan finns inte någon tydlighet i hur uppfattningen togs emot

och hur den antingen inte tas upp vidare eller tas vidare. Ett system för återföring och också motivering från de förtroendevalda förefaller inte utvecklad. Nu var det inte den direkta frågan i denna studie, men de hemsidor som fanns bar inga spår av denna sortens mer utvecklade dialog med motivering för beslut.

Det finns också en annan hake, det behövs förutsättningar för att finna de förtroendevalda. Det givna här är förstås tillgång till dator och internet, det finns oftast på kommunala bibliotek (så länge de nu finns kvar ...).

Medlemmarna måste sedan ha den gemensamma referensramen, kunna samhällskunskap, för att kunna leta efter förtroendevalda. De måste sedan kunna formulera sin fråga och övertyga den förtroendevalde om frågans legitimitet och att den har prioritet. Men då har vi kommit en bit längre när vi är där. Först gällde det alltså att finna den förtroendevalde och denna studie har visat att den möjligheten finns, nästan alltid.

”Nästan alltid” är därmed en reservation som visar att en översyn skulle behövas på somliga kommuners hemsidor för att inte skapa en uteslutning av kommunens medlemmar från information och möjlighet till kontakt.

Referenslista

Sveriges Kommuner och Landsting SKL (2009) *EFD en fråga om demokrati*, Stockholm
 Statistiska Centralbyrån SCB (2010a) Medborgarundersökning, www.medborgarundersokning.scb.se uttag 20100408
 Statistiska Centralbyrån SCB (2010b) Demokratidatabasen 1998-2008, www.scb.se uttag 20100408

Kommuners hemsidor

Eskilstuna kommun, www.eskilstuna.se, uttag 20100406
Flens kommun, www.flen.se, uttag 20100406
Gnesta kommun, www.gnesta.se, uttag 20100407
Katrineholms kommun, www.katrineholm.se, uttag 20100407
Nyköpings kommun, www.nykoping.se, uttag 20100407
Oxelösunds kommun, www.oxelosund.se, uttag 20100407
Strängnäs kommun, www.strangnas.se, uttag 20100406
Trosa kommun, www.trosa.se, uttag 20100406
Vingåkers kommun, www.vingaker.se, uttag 20100406

Öppna dörrarna till beslutsgemaken!

TOMAS OHLIN

Inspiration

President Obama lanserade kring årsskiftet 2009/2010 en reform som syftar till att öka öppenheten i den amerikanska offentliga förvaltningen, och att få medborgarna att delta i ökande grad. Hans reform om *Transparency and Open Government* omfattar följande punkter:

Government should be transparent. Transparency promotes accountability and provides information for citizens about what their Government is doing. Information maintained by the Federal Government is a national asset. My Administration will take appropriate action, consistent with law and policy, to disclose information rapidly in forms that the public can readily find and use. Executive departments and agencies should harness new technologies to put information about their operations and decisions online and readily available to the public. Executive departments and agencies should also solicit public feedback to identify information of greatest use to the public.

Government should be participatory. Public engagement enhances the Government's effectiveness and improves the quality of its decisions. Knowledge is widely dispersed in society, and public officials benefit from having access to that dispersed knowledge. Executive departments and agencies should offer Americans increased opportunities to participate in policymaking and to provide their Government with the benefits of their collective expertise and information. Executive departments and agencies should also solicit public input on how we can increase and improve opportunities for public participation in Government.

Government should be collaborative. Collaboration actively engages Americans in the work of their Government. Executive

departments and agencies should use innovative tools, methods, and systems to cooperate among themselves, across all levels of Government, and with nonprofit organizations, businesses, and individuals in the private sector. Executive departments and agencies should solicit public feedback to assess and improve their level of collaboration and to identify new opportunities for cooperation.

(www.whitehouse.gov/the_press_office/TransparencyandOpenGovernment/)

Detta är tydliga signaler om ett för USA nytt offentligt informations- och kommunikationsklimat. I flera avseenden innebär detta steg förbi Sverige, som tidigare berömt sig för sin ledande roll särskilt vad gäller publik öppenhet.

Det är naturligtvis glädjande för amerikanarna, men det är genant för Sverige att vi blir omkörda.

Det finns anledning att särskilt observera att den amerikanska reformen inte bara fokuserar på transparens och tillgänglighet, utan också på Kooperation, att medborgarna ska kunna vara med på nya sätt.

Det kan också vara värt att nämna att man i Storbritannien, UK, ett land där man under senare år varit särskilt aktiv kring demokratiutveckling – särskilt på det lokala planet – 2009 format ett kraftfullt National Democratic Renewal Council, bestående av ministrar. Gordon Brown avser med detta råd, som sammanträder frekvent, formulera en ”overall strategy for democratic renewal”, där bl. a. användning av teknik och samrådsmetoder finns med, för att ”increase participation in democratic and civic life”. Det har också i UK skapats ett kompletterande råd, där webbens skapare Tim Berners-Lee ingår.

Vi kan för vår svenska del därmed med större tydlighet uppmärksamma att den representativa demokratiska formen kan förstärkas genom mer direkt medborgarinflytande. Kooperation – samverkan kan tillämpas även här. Medborgaren kan förvisso vara närvarande på flera sätt än genom att göra sin röst hörd bara en gång vart fjärde år.

Medborgarens inflytande ökar naturligtvis inte bara i samband med nya former för direkta politiska kontakter, utan också i mer konventionella sammanhang, t.ex. när kommuner organiserar sammankomster där medborgarna deltar vid kommunala planeringsmöten, kan ta initiativ, och få inflytande vid beredningsprocesser. Det ökar också när de har möjlighet delta vid kommunfullmäktiges sammankomster med mera. Men det är med deliberativa metoder som det verkliga inflytandet i de politiska beslutsprocesserna kan öka till önskvärd skärpa.

Vid många tillfällen under de senaste åren har vi som deltagit i debatten pekat på vikten av tydligt medborgarinflytande. Det speglar inte bara möjligheterna för medborgarna att hålla sig informerade, utan också specifikt möjligheterna att påverka. Utvecklingen går i dessa avseenden långsamt.

De förslag som Sveriges Kommuner och Landsting från och med 2009 för fram under rubriker som *Medborgardialog* omfattar viktiga sådana steg.

Men inflytandefrågorna kan preciseras ytterligare. Det rör medborgarnas möjligheter att befinna sig nära besluten. Man kan i teorin tänka sig att medborgarna kan befinna sig

mycket nära, ja t. o. m. infinitesimalt nära, de politiska besluten.

Ansvar befinner sig i sådana situationer fortfarande hos de folkvalda beslutsfattarna, vi har förvisso kvar vår representativa demokrati. Men medborgare kan närvara vid, eller i omedelbar närhet till, själva beslutsfattandet.

Detta har sagts tidigare, men det finns stor anledning att upprepa det.

Under senare år har vissa steg tagits i den riktningen, i och med att man öppnat upp flera beslutssituationer. Medborgare kan närvara vid politiska diskussioner, och kan lyssna vid kommunfullmäktiges debatter. Det finns viss plats på åhörarläktarna. Men få människor utnyttjar detta. Varför? Det finns anledning anta att många människor vill påverka, inte bara lyssna. Trots det så kommer de inte. Uppenbarligen känner de sig inte inbjudna att delta idag.

Rör detta alla typer av frågor? Det är inte säkert. I stället kan man anta att medborgarna sannolikt särskilt vill påverka i sådana frågor som står dem nära. Det finns många frågor därutöver, som kanske för många knappast är lika engagerande. Övergripande budgetering, principiella skattefrågor med mera, är kanske för många mindre intressant än frågorna kring dagis, skolan, idrottsplatsen och busslinjens sträckning.

Sätten att delta är nuförtiden är i ökande grad emotionellt förpackade. Politik och emotion samverkar numera ofta i utspel och politisk marknadsföring. En sammanblandning

av budskapet och den underhållande formen växer fram. En avvaktande inställning till detta kan vara motiverad.

Vad finns gjort kring analys av medborgardeltagande? Deliberativa demokratiska modeller finns sedan länge i litteraturen. Provas de? Pågår några vidare metodanalyser i Sverige? Provas nya metoder?

En genomgång av verksamhetsinriktningen vid ett antal forskningsinstitutioner i landet ger ett magert resultat. Flera etablerade forskningsansatser tycks prioritera ner makt-delningsfrågorna. Det finns dock ett antal yngre forskare som visar intresse, och där man dessutom frågar sig om nätet kan spela en roll i processerna.

Varför kan intresset ha blivit så knapert? Frågorna har funnits sedan Platon, och människors intresse för makt och inflytande lär knappast ha minskat.

Ett skäl kan röra mätbarhet. Det är mycket lättare att mäta ekonomisk rationalitet än politisk. Med våra metoder sparar du 29 % av dina kostnader, säger konsulterna. Hur mycket sparar man med en bättre medborgartillfredsställelse?

Aktivt deltagande som samhällskraft

Hur viktigt är medborgarnas deltagande?

En generellt sett ökad aktivitet i det civila samhället kan utgöra en kraft som är väsentlig på många fält. Dess motsats, isolation, skapar otillfredsställelse. Nyutvecklade kommuni-

kationsmöjligheter kan därmed meningsfullt och med kraft tas i bruk.

Lokal kontakt i organisationer och i grupper har ofta en viktig funktion att fylla. Den ger möjlighet för många att vara med, men dessutom – den kan skapa förbättrad meningsfullhet och effektivitet. Nya metoder för att intensifiera kontakter i organisationer kan visa sig både stimulerande och rationellt värdefulla.

En färsk studie från Harvard *Who wants to deliberate – and why?* (Neblo, Esterling, Kennedy, Lazer, Sokhey 2009) visar att tillfrågade grupper av amerikanska medborgare är mer positiva till deliberativa samråd med det politiska systemet än man tidigare noterat i USA – inte minst om samråden kan göras lättillgängliga, t.ex. via nätet.

Det är viktigt att sprida kunskap om nya sätt att utveckla delaktighet inom organisationer – såväl civila som offentliga. De civila och offentliga sektorerna har anledning samverka rörande information om ny kontaktmetodik.

Ett sätt kan vara att bygga upp databaser med goda och välfungerande exempel på särskilt effektiva metoder, kringpetitioner, deliberativa samråd, paneler osv. Andra sätt kan röra att brett göra dialogsystem tillgängliga. Civila organisationer kan inbjudas till att till de offentliga organen dela med sig av både erfarenheter av utprovad teknik.

Det motsatta är naturligtvis också värdefullt. Offentliga organisationer har en liknande viktig roll att spela. De har anledning analysera på vilka sätt insamlade data eller nyutvecklade metodik, kompletterat av uppbyggda databaser, kan

återanvändas i nya användningsmiljöer. Betydande effektivitetsvinster kan finnas.

En truism kan formuleras:

Människor kan knappast få uppskattning i för hög grad.

Särskilt i samrådsmetodik är det nödvändigt att bygga in återkoppling – de så enkla orden ”du har blivit hörd”.

Att bryta det destruktiva

En beröringsyta finns mellan å ena sidan medborgerliga känslor av utanförskap och isolation, och å den andra sidan lågt inflytande och frånvaro av medborgerlig närvaro i samhällsprocesserna. Det finns anledning anta att ökat medborgerligt samhällsengagemang skapar social tillfredsställelse och begränsar risken för framväxt av skarpa och destruktiva tendenser i samhället.

Det är naturligtvis ogörligt att i förväg förutse vilka medborgare som, bl.a. av irritation, vid vissa tillfällen kan känna sig attraherade till destruktiva gärningar i samhället. Demokratisk närvaro, med aktiviteter som att delta i samråd, förslagsställande, paneler m.m., berör känslor kring att bli hörd. Sådana känslor kan förvisso vara relevanta för stora samhällsgrupper. De är till sin natur generella och berör – när de når ut – därmed också medborgare som i vissa skeden av livet må nås av tankar på destruktiva handlingar. Det är väsentligt att bred information om former för samråd når ut i samhället, och kan ges praktisk skepnad.

Många gånger kan nog en isolerande benägenhet bottna i bristande information om kontaktmöjligheter – många känner inte samhällsprocessernas natur och hur beslut fattas. Därvid är samhällsupplysning och vidgad insyn viktigt. Själva deltagandet är naturligtvis synnerligen väsentligt. Indikationer tyder på att vid samråd och tillfällen till utövande av tydligt medborgarinflytande som provats praktiskt i vårt land, har deltagande medborgare erfarit tillfredsställelse över att ha haft möjlighet att delta (jämför t.ex. uttalandena från eleverna i en gymnasieskola i Örebro 2008).

Organisatoriska insatser kan vara av värde. Det kan t.ex. vara meningsfullt att tillhandahålla system för samhällsinformation och dialog med möjlighet att ge förslag på platser och former (t.ex. adresser online) där aktiva medborgargrupper ofta befinner sig. Det är då värdefullt att tillhandahålla öppningar för sådan dialog på sätt som är lockande för särskilt aktuella grupper (t.ex. användning av YouTube, Facebook, Twitter m.m.).

Att vara mer närvarande kan verka förebyggande, och skapa plattformar för mer tillfredsställda samhällsmedborgare.

Medborgarnas intresse

Hur står det till med medborgarnas intresse för de politiska partierna och för politiska frågor?

Frågan analyseras löpande i politisk debatt. Medlemsantalen sjunker. En av Sveriges Television genomförd undersökning som redovisades i Rapport 15 mars 2010 visar också

att medlemsantalet i de politiska partierna fortsätter att minska. Från slutet av 2000 och fram till slutet av 2009 gäller följande vad gäller förändring av antal partimedlemmar i de politiska partier som finns representerade i den svenska riksdagen:

(S)	-34 %
(V)	-36 %
(C)	-35 %
(M)	-33 %
(FP)	-14 %
(KD)	- 7 %
(MP)	+54 %

Vårt att notera är uppenbarligen miljöpartiets starka framgång, låt vara att den utgår från en ursprungligen kvantitativt låg nivå. Miljöpartiet, som är ett relativt ungt politiskt parti, har uppenbarligen funnit en formel för att attrahera medlemmar. Nyhetens behag, ännu?

Men de övriga politiska partiernas siffror är för de berörda alarmerande. Totalt är ca 2 % av svenskarna engagerade i något politiskt parti.

Även etablerade former som fackföreningarna förlorar medlemmar.

Kompletterande mätningar och analyser (av SCB, samt av Erik Amnå) har visat att det politiska engagemanget som sådant inte avtar på liknande sätt. De politiska institutionerna förlorar medlemmar, men medborgarnas engagemang i politiska frågor avtar inte. I stället ändrar detta engagemang form och man söker sig till nya arenor.

Kan användning av nya nätburna metoder stabilisera detta förhållande? Kan intresset stimuleras? Vilka typer av metoder ska användas, i så fall? För att diskutera detta kan man inledningsvis förhålla sig till aktuella begrepp, som t.ex. eDemokrati.

Begrepp

Vad lägger man normalt i begreppen eDemokrati? Europarådet tar upp ämnet i en beskrivande rapport: *"eDemocracy is above all about democracy, its main objective is the electronic support of democracy"* (Europarådet, CAHDE, Recommendation CM/Rec(2009)1, February 2009).

Man betonar alltså själva demokratin, och tonar ner teknikens roll. Europarådets eDemokratikommitté (CAHDE), som avslutade sitt arbete 2009, fortsätter i dokumentet ovan med att framhålla att medlemsstaterna måste ta eDemokratiska metoder i bruk *"linked to the engagement and re-engagement of citizens in democracy"*. Man pekar på att regeringar för dessa ändamål – när så behövs – måste introducera lagstiftning, formulera principer och guidelines för implementering. Man framhåller att det är nödvändigt att utveckla sådana principer och standarder för eDemokrati som är av den arten att de stöder mänskliga rättigheter och ett socialt samhälle som präglas av medborgarlig delaktighet.

Man kan säga att Europarådet med dessa rekommendationer betonar att eDemokrati bör ses som ett hjälpmedel framför allt för socialt inriktade rättighets- och demokratiåtgärder.

EU har på liknande sätt stött analys av demokratiska processer. Många experttermer används, t.ex. eInclusion, eParticipation, eGovernment, eHealth osv.

Bokstaven "e" som förekommer framför många begrepp, kan sägas minska i betydelse, allt eftersom internet och datorer flyttas in i alla tillämpningar. Småningom kan "e" finnas implicit överallt, och kan då väntas försvinna. Man kan därför redan nu överväga att övergå till att tala om "när demokrati" i stället för "eDemokrati" – demokratin befinner sig ju definitionsvis nära medborgarna.

När demokrati

På vilka sätt vill medborgarna delta? Ja, antalet medlemmar i politiska partier minskar alltså, men det politiska engagemanget minskar inte på samma sätt.

I resonemangen nedan utgår vi från hypotesen att det finns grupper av medborgare som vill delta, som vill ha politiskt inflytande, och som är redo att prova nya sätt för detta. Det är att observera att detta är en hypotes. Hur relevant är den? Om sådana grupper finns, hur stora är de då? Det finns plats för preciseringar.

Kan tillgång till nya redskap, t.ex. internet, öka medborgarnas politiska möjligheter? Vad tror medborgarna själva? Olle Findahl har i *Svenskarna och Internet 2009* (World Internet Institute, WII) samlat data om detta:

	2003	2007	2009
Människor kommer att få lättare att påverka regeringen	6%	9%	13%
Människor kommer att få lättare att förstå politik	11%	18%	19%
Myndigheterna bryr sig mer om vad människor tycker	5%	8%	15%
Människor kommer att få mer politisk makt	6%	10%	9%

Det är uppenbarligen ännu begränsade mängder medborgare som är politiskt optimistiska inför de användningsformer som hittills provas. En slutsats bland flera är att det finns plats för studier av nya former.

Man kan, som vi varit inne på i tidigare skrifter, ”inbjuda” medborgarna att delta. Det är ju brukligt att i politiska sammanhang ”bjuda på kaffe med dopp” osv.. Det finns naturligtvis också möjlighet att mer explicit inbjuda, att t ex erbjuda ersättning för havda kostnader och förlorad arbetsinkomst för den tid aktuella medborgare väljer att delta explicit vid samrådsmöten, i stället för att som vanligt gå till arbetet. Detta används bl.a. i vissa rättsliga sammanhang.

I statistiska undersökningar ges deltagarna ej sällan någon sorts arvode för att de tar sig tid att besvara frågor eller sitta i en panel. Det tillämpas också internationellt i ett antal typer av deliberativa möten. Man får betalt för att vara med. Det är dock naturligt nog en smula känsligt att arvoda medborgare för att utföra politiskt arbete. Det skulle kunna tolkas som köp av röster, där de resursstarka inbjudarna då skulle ha fördelar framför de resurssvaga. Ett annat och mer

oförvitligt sätt som plägar användas, är att erbjuda en lott i ett lotteri, som har ett begränsat antal vinster.

Ett viktigt skäl för vidgat medborgarinflytande är naturligtvis den ökade insyn som samtidigt kan göras möjlig. Medborgare, eller medborgargrupper, som får möjlighet befinna sig mycket nära själva beslutsfattandet, får ökad insyn i hur dessa processer verkligen går till. Korridorpolitik försvåras.

Håller politiker sina löften?

Klyftor mellan medborgare och politiker uppmärksammas ofta i debatten. Sverige ligger internationellt sett här inte sämst till, men problemet är tydligt även här. Detta framgår av en färsk doktorsavhandling *Promising democracy* av Elin Naurin (Göteborgs Universitet 2009). I undersökningen *ISSP Survey, Role of Government IV* (2006) framgår att Sverige befinner sig på 11 plats (av 21 svarande) rörande hur väl riksdagsmän av medborgarna anses försöka hålla sina vallöften. 18% av de tillfrågade anser att svenska riksdagsmän försöker hålla sina löften, medan 46% menar att de inte gör det. Den negativa inställningen är dessutom ökande över tid, när man frågar medborgare om politiska partiers löfteshållande. Elin Naurins analys visar dock att grupper av medborgare stundom har svårt att precisera vad de avser när de kritiserar politikerna för att dessa inte håller tidigare givna löften. En känsla av redan i förväg utbredd politikerotillfredsställelse framgår hos de av Elin Naurin tillfrågade medborgargrupper.

Det är intressant att notera att detta inte framgår på samma sätt när experter mäter hur givna politiska löften i verkligheten hålls. Här är svaren mer positiva.

Man kan dock anta att om på något sätt en känsla av – låt vara inte alltid preciserad – politisk otillfredsställelse spridit sig bland medborgarna, kan bred irritation uppstå. Åtgärder kan därmed motiveras för att bryta denna utveckling.

Att göra det möjligt för medborgare att få vidgad insyn och få möjlighet att komma närmare det politiska samhällets ställningstaganden är en sådan åtgärd. Aktiviteter för att främja eParticipation befinner sig internationellt sett i fokus för bred analys. Detta blev uppenbart inte minst i december 2009 vid *EU Ministerial Conference i Malmö*. Många diskussioner tog där upp deltagandefrågor. Än så länge är dock många av dessa diskussioner väsentligen av teoretisk art.

I USA finns www.PolitiFacts.com där ledande politikernas gärningar granskas löpande. Här listas viktiga utspel som politiker gjort före valet, och det bedöms i vilken utsträckning ansvariga politiker löpande lever upp till sina tidigare politiska utspel. En Obamameter konstaterar t.ex. att presidenten genomfört en hel del av det han lovat, men att mycket finns kvar att förverkliga. Och man skyggar inte för att meddela att det finns ett antal politiska löften som brutits. En liknande tjänst, kallad Faktakollen, finns fr.o.m. våren 2010 i svensk onlinepress.

Ansvarsutkrävandet har här nya medel, politiker med dåligt förverkligande av sina löften kommer inte att väljas om. Det kan vara särskilt viktigt i personvalsammanhang.

Om en sådan utvärderingsinstitution allmänt används, och kan hållas oberoende, eller om man kan komma att finna en effektiv konkurrens mellan flera system av denna typ med varierande politisk färg, kan de bidra till höjd heder för politikernas skräp. Medborgarna ser helt enkelt om den politiska personen i fråga är att lita på.

Detta skulle kunna öka förtroendet för politikerna, och öka engagemanget hos medborgarna.

Ojämn spridning

Begreppet ”digitala klyftor” uppmärksammas alltmer, och analyseras av allt fler intressenter. Forskaren Jenny Grek vid Jönköpings Högskola har 2009 undersökt sådana avstånd mellan sociala gruppers tillgång till nätet och dess tjänster. En kompletterande analys har 2009 utförts av myndigheten Handisam, där flera åtgärder föreslås för att öka tillgängligheten för olika tjänster via internet för olika grupper. Även Olle Findahl har i *Svenskarna och Internet 2009* (World Internet Institute, WII) givit data om olika användningsformer och frekvenser. Det fanns ännu 2009 ca 1.7 miljoner svenskar som stod utanför internetvärlden. Bland dem som använder nätet tillhör intresseområdet ”Samhällsinformation” de lägst prioriterade. Området ”Kommunikation” är dock i en ledande position – och där kan samhällsdialog omfattas.

Diskussion kring klyftor ägde rum vid EU-konferensen i Visby i november 2009. Samordnade reformer har angivits som eftersträvaransvärda i anknytning till denna utveckling.

Vid *Hearing om kunskap för digital delaktighet* anordnat av stiftelsen .SE den 24 mars 2010 analyserades frågor kring ojämn tillgång till deltagandemöjligheter från många infallsvinklar. Sammanställningar av olika gruppers situationer presenterades. Förslag till åtgärder för att överbrygga olika typer av klyftor finns. Dessa förslag rör förvisso inte enbart tillgänglighet i teknisk mening, spridning av bredband osv., utan också olika användarorienterade egenskaper. Vid hearingen kunde noteras att 17% av den vuxna svenska befolkningen år 2009 inte har tillgång till internet. Summerat står, som ovan sagts, 1.7 miljoner av de vuxna svenskarna står utanför internet. Och de som använder nätet, gör det på tydligt olika sätt. Samhällskontakter utgör en låg del av det samlade utnyttjandet.

Data finns i rapporter som man kan beställa eller ladda ner från .SE (bl.a. texter av såväl Christer Marking som Olle Findahl, WII).

Inte bara från EU utan i en stor mängd fora finns markeringar om de digitala klyftorna. Ett ökande antal förslag finns för politiska aktioner kring dessa. Uppmärksamheten ökar på det nödvändiga i att alla medborgare ska kunna delta i demokratin på bättre sätt än idag.

Paneler och inflytande

Låt oss anta att det finns medborgare som vill delta närmare det politiska beslutsfattandet. Hur – mer exakt – kan då ett nära medborgardeltagande gå till?

Man kan först fråga sig hur stora grupper medborgare det är som kan delta. En form av flexibel representativitet

berörs av begreppet ”medborgarpanel”. Här utses ett antal personer till tillfälliga representanter för den stora folkmassan. Det kan röra sig om femtio, några hundra, upp till kanske tusen personer. I t.ex. Malmö finns sådana paneler.

Hur utses sådana paneler? Det enklaste sättet, som tillämpas i t.ex. Ale, är att via medierna inbjuda envar till att delta. De entusiastiska medborgare som frivilligt anmäler sig, kan dock i detta sammanhang knappast antas vara särskilt representativa för lokalbefolkningen som helhet. Det blir troligen de redan etablerade som hör av sig och urvalet blir snett. Förespråkare för denna metod anser dock att någon medborgarnärvaro är bättre än ingen medborgarnärvaro.

Mer representativt rättvisande medborgargrupper kan utses om man tillämpar statistiskt säkra urvalsmetoder, t.ex. slumpvis. Här kan medlemmarna i olika grupper i en lokalbefolkning avspeglas förhållandevis tydligt. Urvalet är mer resurskrävande att utföra, men dess utsagor blir också mer rättvisande.

Paneler kan utses för begränsad tid. Efter ett halvår, eller ett år, kan nya grupper få chansen.

Samråd med deltagande av sådana paneler kan äga rum med olika frekvenser. Det finns metoder för hur sådana samråd kan organiseras, så att bred gemensamhet rörande slutsatserna erhålls. Med iterativ gruppsamvaro kan gemensamma förslag arbetas fram, förslag som kan stämmas av mot av etablerade beslutsfattares förslag. Diskussioner med de etablerade beslutsfattarna kan därmed bli mycket konkreta och under inflytande från samrådsgrupperna.

Deliberativa samråd kompletterar det gängse representativa beslutsfattandet. Valda politiker tar beslut som är mer tydligt demokratiskt förankrade än eljest. Deltagarna i samråden känner att de varit med närmare beslutsfattande än eljest, vilket kan skapa tillfredsställelse. Avståndet mellan politiker och medborgare har då minskat.

Fakta kontra emotioner

Det är möjligt att främja ett mer aktivt medborgardeltagande i politiska processer genom mer tydligt bruk av nätet. Samråd kan organiseras som rent mellanmänniska aktiviteter (IRL), men kan också främjas genom möten på nätet. Ett exempel skulle kunna vara att vart annat möte i en samrådsprocess ägde rum via nätet.

För att kunna delta via nätet måste uppenbarligen deltagarna ha tillgång till det. Det finns, enligt ovan, stora grupper medborgare som ännu inte har det, eller som är oerfarna brukare av t.ex. videomöten eller text/ljudmöten.

Det är värt att notera att tillgång till nätet oftast endast kräver mycket måttliga rent tekniska resurser. För videomöten krävs dock någorlunda snabbt bredband, men deliberativa möten behöver endast äga rum förhållandevis sällan. Frekvent tillgång till avancerade nätresurser är knappast normalt sett erforderliga. Det samlade tekniska resursbehovet är mycket måttligt.

Det deliberativa samrådet blir vanligtvis förhållandevis faktabaserat. Deltagare och politiker utbyter åsikter om fakta, experter redovisar bakgrundsmaterial m.m. Denna

faktiska kommunikation avviker därmed till form i icke ringa mån från den alltmer emotionella form som politiken numera rymmer.

Medborgare som känner sig frustrerade av politisk emotion i t.ex. valtider, där fakta döljs i känslorvallande och stundom överdrivet färgglada politiska utspel, kan lockas av de deliberativa samråden. Dessa typer av samråd är mer faktiska, befinner sig närmare konkreta och verifierbara förhållanden.

I utländska tv-kanaler, som finansieras via reklam, blandas numera i icke ringa grad de konkreta budskapen med reklam. (Ett tydligt exempel var den italienska lokala valrörelsen vintern 2010). Allt oftare används internet för att se på TV. Användaren kan uppenbarligen i många tv-länder inte enkelt kunna urskilja vad som är reklam och vad som inte är. EU har visserligen satt upp regler för detta, men de är svåra att tillämpa. Deliberativa samråd minskar riskerna med detta, dess dialoger är i högre grad faktiska och konkret avskiljbara.

Det är inte säkert att sådana uppmjukade gränser mellan reklam och icke-reklam kommer att expandera även i (mer eller mindre nätburen) svensk tv. Möjligheten finns dock. Deliberativa samråd har då en chans att främja det konkreta och informativa.

Kompletterande roller

Sveriges Kommuner och Landsting har sedan 2007 bedrivit projektet *Medborgardialog*. En mängd sammankomster har

organiserats, och många kommuner och landsting har rapporterat om ökande intresse för projekt med olika former för medborgarkontakt. Ett mycket värdefullt material finns därmed tillgängligt via SKL.

Detta är en naturlig utveckling, då det blir allt tydligare att viktig e-demokratisk förändring på många sätt inleds på det lokala planet. Viktiga delar av e-demokratien är till sin karaktär lokal. Denna närdemokrati kännetecknar det lokala perspektivet.

Statens explicita roll för den närdemokratiska utvecklingen kan ses som övergripande, och den rör principiellt sett ett speciellt antal initiativ och insatser. Hit hör naturligtvis generella utredningar inför lagstiftning – om sådan blir aktuell – och åtgärder för vidgad tillgänglighet i stort. Hit hör också sådana strukturella åtgärder för närdemokratiskt deltagande som bär tydlig social och regional prägel, bl. a. för att motverka digitala klyftor.

Hit hör också behovet av vidgad forskning. Den närdemokratiska forskningen har under senare år kunnat attrahera statlig finansiering i endast mycket begränsad utsträckning. Ett skäl till det kan ha varit att det visat sig svårt att definiera och mäta den framgång som aktivt demokratiskt deltagande kan kännetecknas av. Mätprocessen är komplicerad. Ett annat skäl kan ha varit att endast i första hand etablerade organisationer och företag har känt sig manade att ansöka om forskningsmedel. Aktiva medborgargrupper eller fristående medborgarorganisationer har ofta inte deltagit. Detta är ett förhållande där förändringar är möjliga och önskvärda.

I ett antal länder har bristen på existerande närdemokratisk forskning noterats. Den forskning som utförts har ofta rört förvaltningsmässig effektivisering, inom e-förvaltning. Åtgärder för att råda bot på förhållandet prövas nu. Begrepp som deliberation, participation och inkludering innefattas allt oftare i beskrivningar över planerade demokratiska projekt.

Rådslaget 2009

En för svenskt demokratiskt policyskapande intressant händelse genomfördes den 20 april 2009 då ett rådslag för en mer levande demokrati hölls. Det samlade 65 experter i en deliberativ skapande process och finns beskrivet i rapporten *Rådslaget för eDemokrati 2009*, som bl.a. kan fås genom att man kontaktar författaren av detta kapitel.

I rapporten från demokratirådslaget listas en mängd förslag till rekommenderade åtgärder som deltagarna prioriterade. Ett antal av dessa rekommendationer berör ökat medborgarinflytande.

Det finns uppenbarligen förslag till medborgaraktiverande åtgärder för vårt land. Kommuner och landsting är naturliga utförare för vissa av dem, och SKLs beskrivande dokument är väsentliga. Det finns också plats för användning av deliberativa samrådsmetoder inom etablerade ideella och civila organisationer.

Vi kan bli ett land av deltagare – det svenska demokratirådslaget kan bli en institution.

Obamas utspel om amerikanskt deltagande kan få en komplettering. Sverige kan återta en ledande position kring det offentliga samtalet och det offentliga deltagandet.

Vad väntar vi på?

Har öppenheten någon framtid?

ANDERS R OLSSON

Yttrande- och informationsfriheterna måste ständigt försvaras, det vet alla som intresserat sig för demokratins historia. Starka samhällliga aktörer har en osviklig förmåga att, när det gynnar dem, suga åt sig och lansera argument för att inskränka dessa friheter. Argumenten kan sällan avvisas direkt utan kräver kritisk genomlysning, och friheternas försvarare måste vara som scouten – alltid redo.

Yttrandefrihetens värde är kanske mer uppenbart än informationsfrihetens, men i praktiken är de olika sidor av samma mynt. Den ena friheten är inte mycket värd utan den andra. Vilken glädje har jag av samhälllig kunskap om jag inte får diskutera den offentligt? Och vilken glädje har jag av yttrandefrihet när jag saknar tillgång till relevanta fakta?

Yttrandefriheten diskuteras ofta, informationsfriheten mera sällan. Här ska fokus därför ligga på den senare.

Det verkligt nya för vår tid är att lagstiftningen kring informationsfrihet har blivit så mycket mer komplex. Det är inte längre bara en fråga om hemligt eller inte hemligt. Vi har fått en alltmer intrikat lagreglering av informationsbehandling i vid mening, vilket uppenbarligen är en effekt av att just ”information” i allt högre grad är något man bygger såväl makt som rikedom på. Inte undra på att lagstiftare

världen över utsträcker sina ambitioner att reglera och kontrollera informationshantering långt in i människors privatliv – och att striderna hårdnar.

Det blir samtidigt ”svår” lagstiftning: etiskt, politiskt och lagtekniskt svår. Stor osäkerhet präglar utvecklingen. Med frågornas internationalisering, inte minst Sveriges anpassning till en framväxande EU-rättslig ordning, följer oklarhet om vilka regelverk som ska tillämpas och på vilken politisk nivå rättsregler kan och bör utformas. Med internet – en privatägd teknisk infrastruktur – som bas för alltmer av det mänskliga kommunicerandet följer oklarhet kring olika aktörers ansvar och befogenheter att ingripa. Med en statlig övervakning av detta kommunicerande som saknar motstycke i historien följer en försvagning av medborgarens ställning.

En grundläggande osäkerhet om vad Staten väljer att granska och hur dess tjänstemän kommer att tolka det medborgaren gör med olika sorters information skapar, det visar all historisk erfarenhet, försiktighet – dvs. återhållsamhet och själv censur. Till detta kan 2010 läggas att både en socialdemokratisk och en borgerlig regering inom loppet av några år, med direktiv till olika utredningar, har markerat en önskan att avskaffa tryckfrihetsförordningen, TF, och dess komplement yttrandefrihetsgrundlagen, YGL. Osäkerhet har skapats om den svenska traditionen: har den längre något stöd på den politiska nivån?

Att idag beskriva vår tids hot mot informationsfriheten – att bena upp problemen och frilägga motsättningarna – är alltså en intellektuell och pedagogisk utmaning. En första

tematisk uppdelning kan göras mellan *grundlagsskyddad* och *icke grundlagsskyddad* informationshantering.

Innanför det grundlagsskyddade området går utvecklingen förhållandevis långsamt, både därför att lagändringar kräver två riksdagsbeslut med mellankommande val och därför att de gamla och beprövade regelverken i sig föranleder viss återhållsamhet. Regeringar och riksdagsmän brukar tänka efter en extra gång innan de börjar driva krav på reformer.

Utanför det grundlagsskyddade området går det fortare. Eftersom åtskilligt i form av text, ljud, bild och film idag sprids via internet, där de flesta aktörer väljer att avstå från grundlagsskydd, finns anledning att kartlägga de olika försök lagstiftaren har gjort för att där stoppa eller åtminstone begränsa hantering med (i någon mening) olagligt, farligt eller stötande material.

Svensk straffrätt är med vissa undantag teknikneutral. Kriminaliserade handlingar som inkluderar någon form av kommunikation är straffbara på samma sätt oavsett vilken teknik som har använts för kommunicerandet. Förtal är förtal oavsett om orden har fällt från en talarstol på torget eller i ett chatt-rum på internet. Bedrägeri är bedrägeri oavsett om gärningsmannen har använt papper, telefon eller dator för att lura sina offer. I just den meningen är internet ingen komplicerande faktor för rättsväsendet. (I andra avseenden kan internet däremot försvåra, till exempel när det gäller att spåra gärningsmän, att säkra bevisning eller att avgöra var ett brott har begåtts.)

Icke desto mindre har ny informationsteknologi i allmänhet och internet i synnerhet föranlett den svenska riksdagen att

på en rad olika sätt vidga och förstärka statens befogenheter att utöva kontroll över – och styrning av – informationshanteringen i samhället. En förteckning, som inte gör anspråk på att vara heltäckande, över sådana insatser av lagstiftaren kan se ut som följer. (För undvikande av missförstånd bör påpekas att författaren inte underkänner varje sådan åtgärd som oberättigad. Uppräkningen syftar till att beskriva en repressiv trend.)

1. Vidga det straffbara området för olika sorters underlättande av brott, förberedelser för brott eller medverkan till brott. Ett exempel är förbudet, infört i Sverige 2009, mot s.k. grooming – kontakter med barn, till exempel via internet, som kan leda till sexuella övergrepp vid ett senare möte med barnet. Ett annat färskt exempel är det förslag till *”lag om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet”* som i skrivande stund (april 2010) ligger hos lagrådet. Här handlar det bland annat om förbud mot att ”meddela” kunskap om bomber eller farliga ämnen.

2. Kriminalisera medborgarnas själva befattning med viss typ av information. Sådana brott, där det straffbara är att inneha eller på annat sätt befatta sig med information, är en sentida uppfinning. Förbud av det slaget fanns överhuvudtaget inte för 20 år sedan.

Ett gäller sedan 1999 barnpornografi. Just därför att barnpornografi uppfattas som särskilt stötande är lagstiftandet kring denna företeelse illustrativ. Det sexuella övergreppet på barnet har i modern tid alltid varit förbjudet. Att fotografera eller filma övergreppet och sedan sprida materialet har också länge varit förbjudet, med undantag för en period

på 1970-talet då barnpornografi egendomligt nog ansågs tillåtet. 1999 förbjöds själva innehavet av barnpornografiska alster, ett kontroversiellt beslut eftersom det innebar ett första undantag från grundlagarnas censurförbud. (När innehav kriminaliseras blir det möjligt att göra husrannsakan hos såväl enskilda som medieföretag på jakt efter informationsbärare med förbjudet innehåll - och beslagta dem innan de hunnit publiceras.) 2010 tas nästa steg genom att själva betraktandet av ett barnpornografiskt alster kriminaliseras. (Riksdagsbehandlingen av ett sådant förslag är i skrivande stund, april 2010, inte avslutad men justitieutskottet har tillstyrkt och allt tyder på att det går igenom.)

Ett annat hanteringsförbud tar sikte på personuppgifter. personuppgiftslagen, PUL, har förbud mot hantering med personuppgifter som utgångspunkt och medger sedan vissa undantag. Allt man överhuvudtaget kan göra med personuppgifter – insamla, ordna, bearbeta, lagra m.m. – omfattas alltså av förbudet.

Ytterligare ett exempel är det brott som kallas dataintrång, vilket den begår som *”olovligen bereder sig tillgång till en uppgift som är avsedd för automatiserad behandling”* (brottsbalken 4:9 c). Många associerar här sannolikt till industrispionage eller i vart fall till illvilligt ”hackande” i betydelsen genombrytande av behörighetskontroller. Några resonemang om sådant finns dock inte i lagens förarbeten. Det är istället fråga om generellt förbud mot att titta på elektroniskt lagrad information utan ”ägarens” tillåtelse – en av de märkligaste och mest svårtolkade bestämmelserna i svensk lag. Någon motsvarighet inom analog informationsbehandling (pappersintrång, ljudbandsintrång, etc.) har aldrig diskuterats.

3. Sprid det rättsliga ansvaret för olaglig hantering av data till fler än de egentliga gärningsmännen. En person som har en webbplats där besökare kan skriva eller bidra med material kan enligt den s.k. BBS-lagen från 1998 göras ansvarig för materialet om han/hon inte tar bort det tillräckligt snabbt. Den som erbjuder en tjänst på nätet som kan underlätta för andra att begå brott kan under vissa omständigheter dömas för medverkan till brotten. (Pirate Bay-målet handlade om just det.)

Även när det gäller att sprida det rättsliga ansvaret kan barnpornografen anföras som exempel: inte bara de som producerar och sprider den kan straffas, sedan 1999 kan också innehavarna göras ansvariga.

4. Övervaka människors aktiviteter på nätet. Det kan i Sverige ske via Försvarets Radioanstalt, FRA, eller något polisiärt organ som drar nytta av en framtida (men redan beslutad i form av ett EU-direktiv) lagstiftning om obligatorisk teledatalagring hos kommunikationsnätens operatörer, alltså företag som TeliaSonera och Telenor. De möjliga övervakningsmetoderna är flera. Det är naturligtvis svårt att studera och därmed svårt att bevisa, men det är inget djärvt antagande att en långtgående övervakning får avskräckande effekter på många nätanvändare – på betydligt fler än de brottslingar som övervakningen officiellt är till för att skydda mot.

Hur många medborgare med förhoppningar om en normal karriär i offentlig förvaltning eller i strategiskt viktiga delar av näringslivet vågar idag ha kontakter med kontroversiella personer eller handskas med kontroversiell information? Ingen kan ju veta hur agerandet kommer att tolkas i fram-

tiden, till exempel hur det påverkar bedömningarna i samband med SÄPOs personalkontroller.

5. Vidga möjligheterna för enskilda och företag att driva rättsprocesser mot varandra. Det kan gälla upphovsrättsliga intrång, där musikförlag stämmer enskilda fildelare med stöd i den s.k. IPRED-lagen. En annan reform, som har diskuterats men ännu inte har lanserats som lagförslag i Sverige, är offentligt stöd åt enskilda som känner sig kränkta av andra och vill stämma för förtal eller andra oförrätter.

6. Tvinga eller övertala internetoperatörerna att filtrera informationen på nätet. Filtrering betyder här att censurera, att med tekniska åtgärder försöka blockera information och dataströmmar för alla medborgare i en stat eller ett geografiskt område.

Som metod för maktutövning har filtrering en rad fördelar för politiska ledare som överväger att ingripa mot något på internet. Filtrering fordrar ingen användning av statens våldsmonopol, dvs. att människor spärras in eller utsätts för direkt tvång på annat sätt. Filtrering kan vara dold – det är ofta svårt för medborgarna att upptäcka att de faktiskt är utsatta för censur. Sist men inte minst kan ansvaret för filtrering skjutas över på andra aktörer än politikerna själva. Det finns inga lagregler eller politiska beslut om den filtrering av barnpornografi som pågår i Sverige. De stora internetoperatörerna valde 2005 att frivilligt filtrera enligt polisens önskemål, men frivilligheten uppstod inte förrän dåvarande justitieministern Bodström hotat dem med tvingande lagstiftning.

Sedan dess har Bodström också föreslagit filtrering för att bekämpa människohandel. Den borgerliga regering som tillträdde 2006 har föreslagit det som medel mot terroristpropaganda, och en statlig utredning (SOU 2008:124) har föreslagit filtrering av utländska spelsajter.

Inget av dessa förslag har ännu realiserats. Också inom EU har filtrering i flera sammanhang lanserats som medel mot ”det onda” på nätet, och utvecklingen har på den nivån hittills sett ut som på den svenska. Förslagen tenderar hittills att försvinna från dagordningen i något sent skede i den politiska processen, men alla söker undvika en principiell diskussion. Principiella eller på annat sätt klargörande besked om när filtrering på operatörsnivå ska anses uteslutet – eller acceptabelt – ges aldrig.

Offentlighetsprincipen

Informationsfriheten är central för yttrandefriheten. De inskränkningar i informationsfriheten som har beskrivits ovan är alltså illavarslande. Här ska fokuseras på ytterligare en aspekt: offentlighetsprincipen. Grundtanken om största möjliga öppenhet i samhällsliga angelägenheter får genomslag på flera ställen i den svenska lagboken, men som det viktigaste inslaget brukar framhållas handlingsoffentligheten, dvs. rätten att ta del av den information myndigheterna förfogar över. Ända sedan 1766, när den första tryckfrihetsförordningen trädde i kraft, har handlingsoffentligheten rättsligt integrerats med skyddet för yttrandefriheten. I nu gällande TF från 1949 handlar hela andra kapitlet om allmänna handlingars offentlighet.

Icke desto mindre har medborgarnas rätt att ta del av sådana handlingar inskränkts, i många stora och små steg, de senaste 30 åren. När det gäller allmänna handlingar i elektronisk form är rätten numera så kringskuren och svår att utnyttja att själva ordet ”rätt” framstår som missvisande. (Och observera att större delen av den information våra myndigheter förfogar över idag lagras just i elektronisk form.) En fullständig förteckning över beslut om inskränkningar i handlingsoffentligheten – och beslut som aldrig har fattats men som *hade behövts* för att garantera medborgarna insyn även i modern, IT-baserad offentlig förvaltning – skulle bli mycket lång. Nedanstående är bara några sammanfattande anmärkningar:

A.

Ännu 2010, nästan 50 år sedan statlig förvaltning för första gången tog datorer i bruk, betraktas inte medborgarna som användare av myndigheters IT-system. När sådana konstrueras är inifrånperspektivet fortfarande självklart i kravspecifikationer, systemering och systemutveckling. Endast behoven hos myndighetens ledning och anställda anses nödvändiga att tillfredsställa. (Att ett fåtal, främst statliga, myndigheter erbjuder besökande medborgare att använda en ”allmänhetens terminal” ändrar inte den bilden.)

Eftersom systemen inte är konstruerade med tanke på att medborgaren ska kunna utnyttja sin grundlagsenliga rätt att läsa handlingar måste han/hon försöka ”tränga sig in”, vilket nästan alltid ger upphov till frustration hos – och motstånd från – myndighetens personal. Ibland finns ingen dator att upplåta för medborgaren. Ibland saknas begripliga (för lekmän) förklaringar till de koder och sökvägar som systemet är uppbyggt med, vilket innebär att den ofta hårt

arbetsbelastade myndigheten måste – om offentlighet överhuvudtaget ska realiseras – ställa förklarande personal till medborgarens förfogande. Inte bara ibland utan ofta har offentligt och icke offentligt material blandats i systemet så att fri tillgång till det ena automatiskt ger fri tillgång till det andra – och fri tillgång därmed inte anses vara ett alternativ.

B.

Den sedan slutet 1990-talet självklara offentlighetsreformen – att allmänna offentliga handlingar som myndigheterna förfogar över i elektronisk form läggs ut på internet – har inte ens diskuterats på rikspolitisk nivå. Att en sådan reform kräver närmare utredning och en del undantag är inget argument mot den. Vissa handlingar som är offentliga har ett känsligt innehåll – brottmålsdomar är det bästa exemplet – vilket kan motivera avsteg från regeln. Likväl måste principen att så långt som möjligt realisera offentlighetsprincipen via internet vara den utgångspunkten i ett öppet samhälle.

C.

En av flera fördelar med att hantera information med IT-system istället för med papper är att man med datorkraft kan lagra, bearbeta och kommunicera även mycket stora mängder data enkelt och billigt. Myndigheterna har också kunnat bygga upp många stora och informationsrika system. Innehållet utgör formellt ”allmän handling” vilket innebär att offentlighetsprincipen ska tillämpas, men det har i praktiken aldrig skett.

Medborgarna har aldrig tillerkänts rätten att få kopior av allmänna handlingar i elektronisk form – trots att det vore enklast och billigast även för myndigheten – utan hänvisats

till pappersutskrifter. Att ta del av en databas som utskriven på papper fyller 80 000 sidor och som myndigheten kan kräva betalning för med två kronor per sida är inget alternativ. I pappersform är databasen sällan användbar som kunskapskälla överhuvudtaget. Senast i februari 2010 presenterades ett utredningsbetänkande (SOU 2010:4) där man upprepar argumenten för en sådan rätt och finner dem starka, men likväl landar i slutsatsen att den inte kan införas ännu.

Medborgare som, i syfte att få fram ny kunskap, vill bearbeta information i en myndighets databas ska inte heller få bearbetningen utförd hos myndigheten. *”En upptagning ... anses förvarad hos myndighet, om upptagningen är tillgänglig för myndigheten med tekniskt hjälpmedel som myndigheten själv utnyttjar för överföring i sådan form att den kan läsas, avlyssnas eller på annat sätt uppfattas”* heter det numera i TF kap 2 § 3.

En medborgare som vill göra något annat med innehållet i en myndighets databas än myndigheten själv anser sig behöva, och tar fram ett nytt datorprogram för det ändamålet, får alltså inte använda programmet hos myndigheten. Det är inte ett *”tekniskt hjälpmedel som myndigheten själv utnyttjar”*, vilket innebär att den information som kan genereras med hjälp av programmet, t.ex. statistisk information, inte anses ”förvarad” hos myndigheten och därmed inte utgör allmän handling.

Ytterligare ett mörkläggningsbeslut är att datorprogram som har utvecklats för myndighetens egen verksamhet i praktiken inte ska vara offentliga. Programmens källkod lämnas ut, men endast utskriven på papper. I den formen kan ingen ”läsa” eller förstå ett datorprogram. Så länge det inte lämnas

ut i elektronisk form kan därmed ingen medborgare granska *om* det fungerar väl eller *hur* det fungerar.

Eftersom avancerade datorprogram används på många myndigheter, bland annat för simulering av olika framtids-scenarier och för kvalificerade analyser av olika slag är myndigheters beslut och åtgärder ofta omöjliga att granska utan tillgång till de program med vars hjälp kunskapsunderlagen har genererats. Vissa datorprogram, bland andra sådana som skattemyndigheter och försäkringskassa använder, fattar i praktiken myndighetsbeslut om sådant som skattedebitering och bidragsutbetalningar. Inte heller dessa program har medborgarna rätt att ta del av.

Vidare har riksdagen med en förmlig flod av så kallade registerlagar stängt till om ett stort antal databaser hos myndigheterna som innehåller personuppgifter. En registerlag är en författning som tämligen detaljerat beskriver hur en myndighet får handskas med sin information. En typisk registerlag innehåller bestämmelser om vilka uppgifter myndigheten får samla in, för vilka ändamål de får användas och vad som ska ske med uppgifterna när myndigheten inte längre behöver dem.

Många registerlagar har t.o.m. regler om vilka sökbegrepp myndigheten får använda när den hämtar uppgifter ur sin databas. Effekten blir att myndighetens eget kunskapsbehov alltid kan tillfredsställas, men inte medborgarnas. Vill medborgaren ha uppgifter som visar om myndigheten behandlar kvinnor annorlunda än män spelar det ingen roll om de uppgifterna är offentliga och kan tas fram ur systemet på några sekunder. Står det inte i registerlagen att en sådan

bearbetning av personuppgifter är tillåten får myndigheten inte utföra den.

Det föreligger inga exakta uppgifter om hur många de är, men de flesta uppskattningar talar om cirka 200 registerlagar. Alla utom en handfull har tillkommit efter 1993. Den sammantagna effekten för offentlighetsprincipen är slående. Dörren har på 17 år stängts om en närmast ofattbart stor kunskapsmassa. Då talar vi om kunskap som är lätt tillgänglig för myndigheterna, som inte anses integritetskänslig och som därför inte är skyddad av några sekretessregler.

Den ur yttrande- och informationsfrihetssynpunkt djupt problematiska personuppgiftslagen, PUL, fungerar i vissa sammanhang som en generell registerlag. Den är tillämplig på alla personuppgifter i offentlig förvaltning som inte täcks in av en specifik registerlag.

Det är uppenbarligen lika svårt att förena offentlighetsprincipen med ett generellt förbud (som i PUL) mot behandling av personuppgifter som det är att förena själva yttrandefriheten med ett sådant förbud. Är det inte tillåtet för medborgare Andersson att handskas med uppgifter om sin granne Pettersson kan man rimligen inte godta att myndigheter lämnar ut allmänna handlingar till Andersson som rymmer uppgifter om Pettersson. Lagstiftaren kan inte med integritetsargument först vägra Andersson tillgång till det senaste årets ärenden om byggnadslov, när Andersson just har fått avslag på sin egen ansökan och vill ta reda på om alla andra behandlas lika strängt – och sedan hävda att man värnar den sorts öppenhet som är avsedd att skapa rätts-säkerhet och förtroende för offentlig förvaltning.

Ibland lämnas likväl handlingar med personuppgifter ut, och att här reda ut vad som är ”rätt” och ”fel” i juridisk mening låter sig inte göra. En sådan utredning skulle kräva alltför stort utrymme och likväl lämna viktiga frågor obesvarade. Rättsläget är på en rad punkter oklart.

Härtill kommer att myndigheternas säkerhetskopierade information omdefinieras så att den inte längre rättsligt utgör "allmän handling", varvid offentlighetsprincipen inte längre har rättslig relevans. I skrivande stund (april 2010) ligger ett regeringsförslag med denna innebörd hos lagrådet för granskning. Lagändringen har hittills inte gett upphov till några partipolitiska motsättningar och kommer av allt att döma att godtas av riksdagen.

Säkerhetskopiering sker för att information som myndigheter förfogat över i sina IT-system inte ska gå förlorad om systemet av någon anledning ”kraschar”, dvs. blir oanvändbart av någon anledning. Normalt rör det sig alltså om mycket stora informationsmängder som myndigheten själv alltid har tillgång till, men som snart kommer att ha flyttats utom räckhåll för medborgarna. Oavsett om sekretessregler är tillämpliga eller inte, oavsett om uppgifterna på säkerhetskopiering är lätt tillgängliga för myndigheten, oavsett om "originalinformationen" finns kvar ute på myndigheten eller har förstörts där – locket kommer att ligga på.

I 30 år har politisk enighet rått, på det principiella planet, om den så kallade likställighetsprincipen. Information som myndigheter någorlunda enkelt kan få fram ur sina datorsystem ska medborgarna också ha rätt att se. Från den principen har lagstiftaren som framgått gjort det ena avsteget

efter det andra, men få har framstått som mer stötande än detta.

Säkerhetskopior behöver inte vara allmän handling, säger regeringen och dess utredare, eftersom originalen kan begäras fram hos myndigheten. I nästa andetag förklarar de att effekterna blir förödande om offentlighetsprincipen tillämpades på dessa kopior. Som alltså är tillgängliga i original. Mer klagande än så är inte argumenteringen.

Att här ligger en hund begravd är därmed uppenbart. Handlade det verkligen *bara* om kopior vore ju det hela en icke-fråga. Uppenbarligen är det inte så. Uppenbarligen rymmer säkerhetskopior material som myndigheter vill hemlighålla men inte kan sekretessbelägga, åtminstone inte med något anständigt argument.

Det är inget djärvt antagande att säkerhetskopior i normalfallet rymmer stora mängder allmänna handlingar som 1) har förstörts i original eller 2) har förstörts i original efter att ha skrivits ut på papper som i sin tur inte kan lokaliseras eller 3) finns kvar som original i elektronisk form men inte kan lokaliseras eftersom ingen vet i vilken dator de ligger. Att undanta säkerhetskopior från offentlighet är att ge de sämsta byråkraterna – de lata, de okunniga, de ohederliga – fritt spelrum. Säkerhetskopiering blir ett ”svart” arkiv. Frestelsen att utnyttja det torde uppstå dagligen: ”- *Ska det här vara offentligt? Åh! Jag raderar. Behöver vi uppgifterna senare finns de ju på säkerhetskopiering.*”

D.

Sekretesslagen – som från och med 2009 heter offentlighets- och sekretesslagen, OSL – växer. Allt mer av inne-

hållet i myndigheters handlingar undanhålls därmed medborgarna. Sekretesslagen har sedan sin tillkomst 1980 stadigt utökats. En utredning genomförd på Svenska Journalistförbundets uppdrag 2002 visade att riksdagen åren 1992–2002 hade skärpt/utvidgat sekretessen vid 74 tillfällen, men lättat/begränsat sekretessen bara vid 8. (Utredningen finns att läsa på Journalistförbundets webbplats, www.sjf.se) En separat studie av sekretessförordningen, dvs. de sekretessregler som regeringen får besluta om på egen hand, visade att den har utökats i ungefär samma utsträckning.

Det vanligaste argumentet för utvidgad sekretess är att den ska skydda människors personliga integritet, och just det argumentet har fått ökad tyngd i takt med att offentlig förvaltning lagrar och bearbetar allt mer personuppgifter i IT-system. Det betraktas som en självklarhet i offentliga sammanhang, en som aldrig behöver underbyggas med analys eller empiri, att riskerna för kränkningar är större när personuppgifterna har elektronisk form.

Ett annat skäl för utvidgad sekretess är att EU-samarbetet så kräver. Svenska myndigheter måste agera enligt utländska myndigheters principer om sekretess och tystnadsplikt (ofta strängare än de svenska) för att tillåtas vara med i informationsutbyte inom EU.

E.

Trenden att låta den privata sektorn ta över allt mer av det myndigheter tidigare gjort – en utveckling som brukar beskrivas med termer som outsourcing, privatisering och bolagisering – innebär att det samhällsliga utrymme där offentlighetsprincipen ska tillämpas krymper.

Ett exempel kan hämtas från regeringskansliet i Stockholm, där bevakningen av lokalerna har överlåtits på ett bevakningsföretag. Företaget bemannar också receptionerna. De listor över besökare till regeringskansliet som receptionerna förfogar över är enligt ett regeringsbeslut 2008 bevakningsföretagets egendom. De utgör inte allmänna handlingar. Varken medborgarna eller regeringen själv kan hävda någon rätt att se dem.

En avslutande anmärkning

En genomgång av hur informationsfriheten hanteras i vår tid blir således nedslående. Ser man bara till rättsutvecklingen i Sverige har den i flera decennier starkt präglats av inskränkningar.

Finns det inga tecken på att den utvecklingen bryts? Jo, utan tvekan, men ännu har inget hänt som avsatt spår i lagboken. Optimism inger framförallt vissa grundläggande sociala och tekniska faktorer. I det långa loppet borde hos medborgare – i ett land som Sverige, där utbildningsnivån hela tiden höjs, där kompetensen att söka och sprida information online blir allt större hos alltfler, och där det blir alltmer uppenbart att politisk makt också handlar om kontroll över informationsflöden – medvetenheten om yttrande- och informationsfriheternas värde bli allt starkare.

Den första generationen medborgare och politiker som växt upp med internet är på väg att bli myndig. En inställning som präglar den generationen är, för att låna ett uttryck av IT-entreprenören Joakim Jardenberg: *"Om det inte är online så*

är det inte offentligt”. Det må vara en grov förenkling, men säger ändå något om en ny generations förhållningssätt. Har man denna utgångspunkt kan man rimligen inte acceptera de argument för ett mer slutet samhälle – oftast med vaga hänvisningar till integritetsskydd – som så länge har fått genomslag i Sverige.

Our Visby Agenda – Lärdomar av ett gräsrotsförsök om IT-policy

NINA WORMBS

Under våren 2008 blev jag tillfrågad om att ingå i en styrgrupp som Näringsdepartementets enhet för IT-politik, ITP, skulle sätta samman för att förbereda en ny IT-agenda för Europa. Det var mycket som skulle hinnas med under Sveriges ordförandeskap i EU och inom regeringskansliet startade förberedelserna tidigt. En ny IT-agenda för Europa var något som passade bra i tid eftersom den gamla, i 2010 skulle så att säga gå ut, men man kan också förmoda att Sverige som ordförandeland såg sig särskilt skickat att formulera en IT-agenda eftersom vi identifierar oss som en IT-nation. Regeringens IT-råd var visserligen en naturlig plats för dylika frågor, men för att ta fram tillräckligt underlag för att kunna göra en upphandling av en framtidsstudie ville man ha en mindre grupp.

Styrgruppen träffades några gånger under 2008 för att först diskutera möjliga studier och därefter värdera det material som kom in under processens gång. Det fanns också vissa planer på att genomföra en seminarierie för att öppna upp för bredare debatt, men det rann ut i sanden. I början av 2009 gjorde så ITP upphandlingen av den konsultrapport som skulle ligga till grund för den stora konferens som skulle äga rum i Visby i november, *Visby Agenda – creating impact for an eUnion 2015*. Uppdraget gick till konsultfirman SCF Associates som fick fram till 1 september på sig att ta

fram ett underlag. De skulle ta reda på vilka policyfrågor som var relevanta för en framtida europeisk IT-politik.

Med detta var styrgruppens arbete slutfört och jag följde inte ärendet närmare under våren. Det var inte förrän i mitten av augusti som SCF Associates arbete tilldrog sig mitt intresse igen. Jag läste protokollet från IT-rådets möte som ägde rum på sommaren och låg på regeringens hemsida och det väckte en rad funderingar. Det visade sig att en representant för SCF hade gjort en presentation för IT-rådet och denna presentation fanns sammanfattad i protokollet. Det var nog framför allt följande formulering som gjorde att jag studsade:

”SCF identifierar fyra nyckelfaktorer som på något sätt kommer att påverka IT-utvecklingen och IT-politiken: sociala faktorer, psykologiska faktorer och mänsklig interaktion, ekonomiska faktorer samt tekniska faktorer.”¹

Vad i all världen? Hur var det möjligt att kalla dessa enorma områden för *nyckelfaktorer* och dessutom säga att de *på något sätt* kommer att påverka IT-utvecklingen och IT-politiken? Att det gick att säga var uppenbart, men att få uttalandet att framstå som en utsaga värd särskild uppmärksamhet var obegripligt. Innebörden var ju nämligen att nästan allt på något vis kommer att ha betydelse, vilket knappast var något Näringsdepartementet borde behöva betala pengar för att få veta. För nog var dessa faktorer ovanligt breda för att få vara nycklar, och nog var preciseringen på något sätt alltför luddig för att ha något värde.

¹ Mötesanteckningar IT-rådets möte 4 juni 2009, PM 15/7-2009, Näringsdepartementet, (www.regeringen.se/content/1/c6/13/02/45/b95e9c48.pdf).

Att döma av protokollet hade även IT-rådets ledamöter haft en och annan invändning.

Jag delade den här funderingen med några goda vänner som egentligen var mer intresserade av och kunniga om IT-politik än jag själv. I lite olika och delvis överlappande konstellationer diskuterades samtidigt om man kunde ordna något seminarium om processen fram till Visbykonferensen.

Ett par veckor senare, den 1 september, presenterades *A Green Knowledge Society: Executive Summary* som visade sig vara en sammanfattning på tre sidor av den nu något försenade rapporten.² Detta var mer än vad som hade presenterats tidigare men återigen väckte innehållet mest nya frågor och en känsla av tveksamhet. Formen var staplande där mål misstogs för medel och tvärt om. Språket kändes svepande och låg långt ifrån konkreta förslag. Det var i denna veva som idén väcktes om att samla några intressanta personer och formulera en alternativ agenda, *Our Visby Agenda*. Dagen därpå hade Stefan Görling lagt upp en hemsida där det interaktiva arbetet skulle ske. Webbplatsen fann sig tillräta på www.ourvisbyagenda.eu och vi var tre stycken som sällade oss till Stefan som redaktörer, jag, Joakim Lundblad och Peter Nöu.

Hemsidan inbjöd alla som var intresserade att delta och komma med inspel eller kommentarer. För att få lite mer direkt input arrangerade vi emellertid också ett seminarium med ett antal personer med stort intresse för och breda kunskaper om internet och informationsteknik. En efter-

² www.se2009.eu/polopoly_fs/1.12580!menu/standard/file/Revision03_executive%20summary_0830.pdf

middag i oktober samlade vi ett femtontal individer med olika bakgrund och utgångspunkt för att se om vi kunde enas om vad som var det allra viktigaste, vad vi tyckte var oundgängligt i en ny IT-agenda och vad som därför måste med i det alternativ vi föresatt oss att presentera. Vid det här laget fanns SCF Associates rapport i sin helhet och det blev därför också fråga om att förhålla sig till rapporten.

Nyheten om vårt initiativ spred sig på olika vägar. Hans Rosén skrev en artikel i DN:s nätupplaga som resulterade i mail ända från Bryssel.³ En och annan bloggare med höga läsartaler – som Jardenberg på Mindpark som för övrigt var med på seminariet – skrev om initiativet och stödde det. Även Näringsdepartementet länkade med tiden till Our Visby Agenda från sin egen blogg och ministern själv uttryckte vid flera tillfällen sitt gillande över att även vanliga medborgare försökte delta i processen.

IT-agendan som helhet behandlades också på ett seminarium i arrangemang av Svenska föreningen för IT och juridik, ADBJ. Anders Hektor, ytterst ansvarig handläggare för Näringsdepartementets arbete med agendan och Visbykonferensen, beskrev tågordningen fram till årsskiftet. Efter Visby skulle nämligen en ståndpunkt formuleras som sedan kunde presenteras för TIE-rådet, Transport, Telecom & Energy, som är ett ministerrådsmöte med en sammansättning som speglar olika sakfrågor. Deras ställningstagande skulle sedan utgöra inspel till Spanien som skulle ta fram den slutgiltiga agendan under sitt ordförandeskap. I Hektors föredragning framkom att man förväntade sig en rad rapporter från olika aktörer i lagom tid för Visby. Det var

³ www.dn.se/fordjupning/europa2009/nataktivister-soker-kloka-huvuden-som-kan-forma-framtidens-it-politik-1.952293.

en rapport från branschorganisationen Digital Europe och en annan från Cable Europe som representerade tydliga sakintressen, och det kom även en rapport från European Internet Foundation.

Tyvärr avspeglade sig inte det allmänna intresset som mötte vårt initiativ i en hög interaktivitet på hemsidan. Tvärtom var det mycket få som tog tillfället i akt att kommentera SCF Associates rapport eller bara säga vad de tyckte var viktigt. Snart gick det också att kommentera den alternativa agendan som lades upp i en ny kommenterbar version varje måndag, men även där var deltagandet lågt. Resultatet var att det var vi redaktörer som fick skriva. Under de svenska internetdagarna, då Stefan för övrigt presenterade Our Visby Agenda igen, satt vi och fördelade det sista arbetet.

Några dagar före Visby hade vi en sista version färdig. Den var kanske inte vad vi ursprungligen hade föreställt oss, men den hade i alla fall vissa kvaliteter som vi tidigt identifierat som viktiga. Den var kort, den var åtminstone delvis konkret och den såg IT som ett *medel* att använda i en rad olika sektorer i samhället, inte bara ”det gröna kunskapssamhället” som det hade hetat i den ursprungliga rapporten.

Vi bjöds också in till Visby och Stefan Görling deltog i själva konferensen som gästades av cirka 350 delegater och direktsändes via webben. Vår agenda nämndes av konferencieren vid flera tillfällen och man hänvisade även till webbplatsen. Och i Hans Roséns artikel i DN var det Our Visby Agenda som lyftes upp parallellt med SCF:s under-

lag.⁴ Vi tyckte förstås att det var roligt med sådan synlighet, men jag har i efterhand förstått att det orsakade en viss förvirring bland konferensdeltagarna. Vad var denna alternativa agenda utan avsändare? Varför fanns det två och inte bara en?

I och med att konferensen var över var också arbetet slut för redaktörernas del. Stefan följde utvecklingen något för att se om vi lämnat några avtryck, men orsak och verkan är alltid svåra att fastställa. Vi kunde i alla fall konstatera att den rapport som lämnades till TTE-rådet innehöll flera saker som vi sympatiserade med. Hur den slutliga IT-agendan kommer att se ut återstår att se.

Vilka lärdomar kan man då dra av ett projekt som detta? Var och en lärde sig nog olika saker, men en tidig insikt var den om tulipanarosen. Det är lätt att kritisera en rapport men ganska svårt att skriva ett alternativ. I rättvisans namn ska man förstås komma ihåg att vi gjorde detta på vår fritid, men ändå. Spänningen avspeglades också i glappet mellan intresset för vårt arbete och de faktiska bidrag till den alternativa agendan som vi fick in.

Det illustrerade en annan lärdom, nämligen svårigheten att engagera andra. Nu kan man tycka att detta inte borde komma som en överraskning – vem är egentligen intresserad av hur en ny IT-agenda ska se ut? Samtidigt engagerade sig faktiskt stora skaror internetaktivister vid den här tiden i frågor som rörde IT-policy. Och möjligen var det en förklaring i sig. Det intresse och den initiativkraft som fanns sögs upp av antingen FRA-debattens efterdyningar eller omför-

⁴ www.dn.se/fordjupning/europa2009/eu-digitala-murar-ska-rivas-i-visby-1.990791.

handlingen av Telekompaketetet. Det fanns ingen energi kvar till att formulera en ny IT-agenda.

Men det bristande intresset kan också ha berott på frågans natur. När det gäller både FRA-debatten och Telekompaketet så var det delvis mycket konkreta sakfrågor som kom att fungera som ideologiska vattendelare. Det var tydligt vad striden gällde. En ny IT-agenda var betydligt mer amorf och svårfångad, ett måldokument vars egentliga värde och funktion var undanlidande. En följdfråga blir förstås om det alltid är lättare att engagera människor för att arbeta mot konkreta hot än att för potentiella möjligheter. Är svaret ja får det stora konsekvenser för hur en utvidgad demokrati ska kunna fungera.

Slutligen var mottagandet otydligt, men något annat var heller inte möjligt. Initiativet var fritt och ostyrt, resultatet blev därefter. Det fanns ingen beställning på någon gräsrotsagenda och därför heller inget givet sätt att presentera resultatet på annat än genom hemsidan. De som var ansvariga för den officiella processen valde ändå att ge försöket utrymme på flera sätt och man annonserade att man var villig att lyssna på alternativa synpunkter och initiativ.

Varför kan man undra. Det enklaste svaret är förmodligen att det erbjöd ett deltagande som låg utanför regeringskansliets organisation. Det var ingenting näringsdepartementet behövde ta ansvar för och heller ingenting man behövde administrera, men genom att lyssna visade man ett intresse för att öppna processen.

Frågan om inflytande kvarstår, men den är kanske inte den centrala, även om minister Åsa Torstensson har uttryckt att

man tog intryck och lärde sig.⁵ Hur många som faktiskt deltog kanske inte heller var centralt. Även om det bristande intresset som sagt också är något man kan lära av bör måhända inte framgången hos kollaborativa demokratiska initiativ främst mätas i mängden deltagare. Möjligheten för små specialintressen att gemensamt formulera sin ståndpunkt kan vara nog så betydelsefull.

Den viktigaste lärdomen var emellertid att det faktiskt gick att skriva ett alternativ i en process som var öppen och vars resultat togs på visst allvar. Men samtidigt som tekniken förenklar så kostar det i tid och ansträngning att gå från ett reflekterande till ett konstruktivt perspektiv. Att delta i den här typen av kollaborativ demokratisk aktivitet är ingen självklar del av det moderna samhället bara för att tekniken finns. Denna lärdom var betecknande nog också en av kärnorna i Our Visby Agenda, nämligen att tekniken ger oss möjligheter, men det finns ingen automatik i förändringarna. Vad vi gör med våra verktyg bestämmer vi själva.⁶

⁵ Intervju på www.se2009.eu/sv/moten_nyheter/2009/12/17/it_ett_demokratiskt_redskap. På EU-konferensen om e-demokrati senare i november relaterades också initiativet som ett aktuellt exempel www.dn.se/fordjupning/europa2009/e-demokrati-medborgare-ska-fa-ge-forslag-pa-natet-1.996643.

⁶ Jag vill tacka Joakim Lundblad och Stefan Görling för kommentarer på en tidigare version av den här artikeln.

Öppet fokus på evidensbaserad e-demokrati – Rapport från offentliga sektorns nätværkskonferens i Kalifornien

INGWAR ÅHMAN-EKLUND

Emedan flera verksbaserade maktstrukturutredningar uppvisat oroande rådata som tyder på att det inom populationen i Sverige finns medborgargrupper med så kallade dysfunktionella amorfa e-värderingar och individuella samhällsuppfattningar tog Statens Integritetskommission tillsammans med nya hemliga Värderingskorrigeringsverket, VKV, ett berömvärdt initiativ till en konferens för att få ett öppet fokus på den evidensbaserade e-demokratin och vilka möjligheter som kan tänkas finnas om man vill samla in och neutralisera folkliga opinioner som inte är tillväxtbefrämjande för svensk förvaltning och dess behov av nya verk och medarbetare.

En synkronisering av den svenska demokratin skulle göra åsiktsbildningsarbetet lättare för de lobbyingkonsulter och statliga myndigheter som bearbetar olika känsliga opinioner för det allmännas räkning.

De svenska verken är ju idag de facto världsledande på att samla in fakta om medborgarna och deras liv och systematisera dessa på ett för myndigheterna överskådligt, intimt och värdefullt sätt. Detta gör att det är synnerligen lätt för en myndighet att totalt kartlägga livsföringen hos de

individer som engagerar sig i diverse frågor. En trygghet för samhället och dess olika institutioner.

Skall man nu samla in medborgarnas åsikter via nätet genom s.k. e-demokrati och lägga dessa till grund för verkliga beslut var frågan. Är detta verkligen realistiskt och går det överhuvudtaget att finansiera på ett rimligt sätt. Skulle detta inte till och med påverka maktförhållandena i samhället? En öppen dialog över nätet kan ju bli mycket spretig och riskera att innefatta helt nya infallsvinklar på de ämnen som tas upp. Vinklingar som inte kunnat förutses vid planeringen av dialogerna. Är det inte ansvarslost att släppa in rena amatörer i den politiska debatten?

De oroande frågorna var många och grannlaga och krävde en omfattande analys.

En värderingsfri konferens med fokus på helhetssynen

I syfte att kunna arbeta effektivt och få en myndighetsnära distans till Sveriges befolkning förlades konferensen till Marriott Hotel i Palo Alto. Konferensledningen skall ha en eloge för denna lokalisering eftersom den ledde till en för delegaterna unik koncentration på de angelägna demokrati-problem som trots allt togs upp. Dessutom var maten delikat och vädret underbart.

Konferensen genomfördes i en emotionellt neutral miljö vilket borgade för ett redan långt innan konferensen förutsett resultat. I vanlig god ordning hade rapporten där resultaten från konferensen sammanfattades sammanstälts

någon tid innan konferensen i syfte att deltagarna skulle kunna få den redan vid konferensens avslutning eller vid individuella önskemål ännu tidigare.

Fördelen med att ta till sig de möjligheter som nätet ger är att man inte behöver sitta fysiskt intill varandra. Det räcker med att ha kontakt via nätet, bl.a. genom programvaror som SKYPE.

Därför hade konferensledningen förutseende nog satt upp rejäla skärmar i konferenslokalen så att alla deltagare i sitt eget lilla bås fick en nutidsriktigt avskild miljö och endast en virtuell kontakt med andra medverkande konferensdeltagare. Något som även motverkade risken för okontrollerade spontana kontakter mellan konferensdeltagarna bortom konferensledningens kännedom.

Någon fysisk kontakt förekom på det sättet inte varken under plenum eller seminarium.

På det sättet blev upplevelsen av naturlig IRL desto högre under kvällens supéer och andra kulinariska övningar. Vid det minglande som dessa aktiviteter öppnade för anbefalldes s.k. *MINDFULNESS*, dvs. medveten närvaro, något som ökade deltagarnas fokus ytterligare.

Dock förekom vissa workshops där deltagarna delades in i fokusgrupper och referensgrupper. Efter att ha deltagit i en fokusgrupp fick man byta med någon annan deltagare och vara med i en referensgrupp. Även om många deltagare saknade intresse för de frågor som därvid togs upp såg man till att ge ett engagerat intryck. Vid dagens sammanfattningar valde man regelbundet att helt bortse från de resultat

som dessa grupper kommit fram till eftersom de inte ansågs relevanta i ett globalt perspektiv.

Kan e-demokratien verkligen hanteras helt öppet?

Flera svåra e-demokratiproblem lyftes upp i båsen under konferensen. Hur skall samhället förhålla sig till e-demokratien och hur ska man kunna tillse att den blir evidensbaserad?

Ett problem med att hantera e-demokratien helt öppet är att medborgarna har en förmåga att dels dra sinsemellan helt olika slutsatser utifrån det rekommenderande underlaget även om de serveras samma enhetliga fakta från myndigheten, dels, vilket är än värre, komma fram till egna slutsatser som varken presenterats eller registrerats som evidensbaserade i det förutsättningsstyrda underlag som oftast ligger till grund för de välregisserade dialogerna.

Man riskerar då att e-demokratien lätt leder till att det kommer fram oväntade förslag till lösningar som inte finns inbudgeterade i myndigheternas långsiktiga verksamhetsplaner eller saknar administrativ relevans.

Nätensur genom s.k. filtrering kan ju vara en bra metod för att förädla de synpunkter som framförs i e-demokratiska dialogkonferenser. På samma sätt som man tar bort rasism, hets och svordomar på tabloidtidningarnas diskussionsforum kunde man ju även filtrera bort exempelvis oväntade och kostnadsdrivande förslag och åsikter.

Ett annat sätt vore att införa en representativ e-demokrati. Man låter folk välja representanter till samhällets e-demokratigrupper i allmänna val. Sedan får endast dessa representanter delta i de e-demokratidialoger som förs. Då slipper man att de är öppna för vem som helst. Kanske en framkomlig väg för att stävja en vild och ansvarslös åsiktsbildning.

En helt öppen process kan helt enkelt förorsaka ett läge där medborgarna plötsligt kan få en styrverkan på den framtida planering som är aktuell. Den e-demokrati som man utgått från som önskvärd tycks i denna belysning inte vara konvertibel med folk egna genuina uppfattningar vilket kan ses som en samhällelig effektivtetsmiss.

Meningen med e-demokrati, framhöll en generaldirektör från VKV, är ju inte att påverka samhället utan mera att ge medborgarna en positiv upplevelse av att ha kunnat få göra sin röst hörd. Ett värdefullt demokratiinlägg som väckte strama applåder från de många båsen.

The Open Room – en sluten konferens endast för tjänstemän och professionella aktörer

En förhöjt förlösande lösning på detta problem lyftes fram på den sjunde dagen av den nya ICT operatören GURGLE – en alldeles färsk aktör med helt nya överrumplande idéer. GURGLE lanserade då en djärv modell som först lanserats under namnet *Closed Source* men som sedan döpts om till det mera tilltalande *The Open Room*. Framsynt. Framtidsinriktat och i framkant.

Man skulle föra utvecklingen inom e-demokratien framåt genom att arrangera en nationell årlig konferens för offentliga myndigheter, kommuner, tjänstemän och experter och där se till att processa utvecklingen. Konsulter och IT-företag skulle också ges chansen att kränga sina lösningar på en utställningsdel.

Konferenserna skulle läggas i landsortsstäder i behov av att förstärka sin besöksnäring. På dessa konferenser skulle deltagarna kunna mötas och berömma varandra för de lösningar de tagit fram under året. Några ministrar och en och annan kändis skulle kunna skänka glans åt konferensen och garantera att åtminstone lokalpressen uppmärksammade att konferensen hållits. Några pris skulle kunna tas fram. Och så kom man fram till att den intressantaste lösningen skulle tilldelas priset "KULRAMEN".

Ett udda förslag bortom all rimlig kontroll

En av konferensdeltagarna lade fram ett förslag om att The Open Room skulle vara helt öppet (!?) och kanske gratis för allmänheten, som en mäsas, och att aktiva medborgargrupper skulle bjudas in till förutsättningslösa diskussioner som dessutom skulle kunna följas på nätet och statstelevisionens kunskapskanal.

Integritetsfrågor och medborgarnas inflytande skulle lyftas fram och makthavare och experter skulle grillas och frågas ut. Nya lösningar skulle arbetas fram som utgick ifrån medborgarnas egna genuina behov av inflytande och information. Invanda begrepp och lösningar skulle kunna ifrågasättas. Studenter och andra ungdomar skulle stimuleras till

att delta. Demokratimodeller som gav medborgarna nya möjligheter till att delta i samhällsbyggandet skulle diskuteras och prövas. Tjänstemän och förtroendevalda från den s.k. offentliga sektorn skulle kunna berika sina kunskaper i dialoger och samråd med aktiva medborgare vilket säkert skulle berika Myndighetssveriges service till medborgarna.

Programvaror som gav medborgarna ökade möjligheter att ta del av offentliga handlingar och samköra framtagna fakta med varandra skulle kunna presenteras och debatteras.

Detta vidlyftiga och äventyrliga förslag förkastades dock av en bred majoritet som orealistiskt och omdömeslöst.

Tråkigt att det alltid ska finnas en och annan vildhjärna också på de mest seriösa konferenser suckade en åsiktsingenjör från Statens filteringsverk och fick medhåll av några opinionskontrollanter från VKV.

Det slutna rummet

Konferensens dag elva påminde sig någon om att det faktiskt redan fanns en konferens som var snarlik The Open Room och tankarna kring denna konferens. Den hålls årligen i maj eller juni och besöks av stora delar av den offentliga sektorn i Sverige. Ingen kunde dock påminna sin vad denna konferens hette så det tillsattes efter några dagar en arbetsgrupp för att ta reda på detta.

Den kan dock ha något med begreppet *OFF* att göra sådes det av någon som trodde sig ha besökt denna konferens.

Kan det ha varit *OFF THE FUTURE* frågade man sig.
Eller *Den Ofantliga Konferensen*.

Är det den som kallas för *Det Slutna Rummet*, frågade någon, kanske lite väl elakt och spydigt.

Anpassa e-demokratin för framtiden (eller kanske: *Förpassa e-demokratin till framtiden*)

Efter fjorton kontemplativa dagar avslutades konferensen och sammanfattningarna delades ut. Många kände en tillfredsställelse över att kontinuitet och beprövad kunskap sattes som mål för de mycket djärva framtidssatsningar som man enats om att skjuta långt in i framtiden för att få fart på utvecklingen.

Man hade även lyckats ena sig om att pröva att tillsätta en utredning om att i framtiden inrätta en arbetsgrupp som skulle ta ställning till att skapa nytt ämbetsverk speciellt för e-demokrati.

Man slog även fast att de framtidssatsningar som diskuterats bäst kunde genomföras någon gång i framtiden. Skjuter man dem på framtiden blir de mer spännande och innovativa eftersom tekniken då kommer att ha utvecklats vidare, framhölls i slutrapporten. Den avslutande supén blev oförglömlig med en evidensbaserad meny.

Konferensen väckte hos mig dock till slut i alla fall en kulturell referens till ett klassiskt verk, Hamlet av William Shakespeare, och speciellt då Hamlets berömda talesätt:
"ORD, ORD, ORD – BARA ORD!"

Presentationer

BO DJÖRKE

Bo Djörke är civilekonom med inriktning på distributionsökonomi och han har vuxenstuderat som doktorand vid Uppsala Universitet. Han startade yrkesbanan som marknadsförare i databranschen och har successivt gått över till att arbeta med informationsfrågor och förändringsarbete. De senaste tjugo åren med eget företag – Sysforma AB. Flera uppdrag har avsett informationsarbete och medborgardialog kring planfrågor för kommuner i Storstockholmsområdet. Intresset för medborgarinflytande har sitt ursprung i arbete med *deltagande förändringsarbete* och IT-stöd för detta. Grundtanken i detta begrepp är att de som berörs av förändringar också ska delta i alla steg i den beslutsprocess som leder fram till förändringen. Företagsekonomer använder ofta ordet "organisationsutveckling" för detta synsätt. I allt väsentligt är synsättet likartat för deltagande förändringsarbete rörande samhällseliga verksamheter.

Kontakt: bo.djorke@sysforma.se

MARTINA JOHANSSON

Martina Johansson arbetar som strateg på Norrbottens läns landsting med ansvar för delmålet *Attraktiva livsmiljöer och mångfald*, vilket är väldigt lämpligt eftersom hon brinner för demokrati och mångfald. Ödet förde Martina in på entreprenörskap och innovationer, och 2005 påbörjades en anställning på Innovation Norrbotten AB. Det ena ledde till det andra, och i Norrbottens tjänst utvecklade Martina arbetet med entreprenörskap, framförallt i länets skolor. Med ett samhällsintresse och en brinnande glöd för medborgarnas deltagande i utvecklingen var ett handslag med

landstinget en naturlig fortsättning på yrkesbanan. Idag berättar Norrbotten, genom Martina, oftare än sällan om sina erfarenheter av att arbeta som en regional aktör med dialog och involvering. Hon driver också eget företag – som föreläsare, skribent och arrangör.

Kontakt: martinajohansson86@hotmail.com

LARS ILSHAMMAR

Lars Ilshammar är journalist, historiker och institutionschef för Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm. Hans forskningsintresse finns inom det samtidshistoriska fältet och handlar framför allt om teknik och politik, samt om mötet dem emellan. Lars avhandling *Offentlighetens nya rum* behandlar den svenska IT-politikens framväxt och informationsteknikens konsekvenser för demokrati, medborgarskap och offentlighet under sent 1900-tal. Tidigare har han bl.a. varit universitetslektor vid Örebro universitet och föreståndare för det mångvetenskapliga forskningsprogrammet DemocrIT, ledamot i regeringens IT-kommission, ämnessakkunnig vid kulturdepartementet, samt chefredaktör för Örebro-Kuriren.

Kontakt: lars@ilshammar.se

KAJSA KLEIN

Kajsa Klein har i många år varit verksam som doktorand och lärare vid JMK, Stockholms universitet där hon också deltagit i flera forskningsprojekt. Under 2003–2004 arbetade hon i den globala amerikanska presidentkampanjen med *Democracy Aid '04*, *TalktoUS.org* och *TheWorldSpeaks.net*. Sedan 2008 undervisar hon i reklamproduktion och PR vid Högskolan Dalarna.

UDO METZ

Udo Metz föddes i Kiel, Tyskland, men bodde där bara drygt ett år. Han har under åren flyttat runt mycket i Sverige; Örnsköldsvik, Örkelljunga, Kristianstad, Falkenberg, Skrea, Växjö, Gransjö i Småland, Västerås, Jönköping, Halmstad, Göteborg, åter till Falkenberg, Göteborg och Halmstad, och har nu landat i Laholm. Han har haft flera olika anställningar inom stat och kommun runtom i Sverige och där arbetat både med kultur och information. Han söker och finner, skriver sånger och annat. Sjätte skivan, *Viskningar* kommer 2011. Han har genom åren publicerat sig i olika tidningar och tidskrifter med kåserier, recensioner och dikter. Ett försök till satir om kulturlivet sedd från en kultursekreterare resulterade i romanen *S* som i Sillköping. För närvarande arbetar han med ett manus med självbiografisk ton som fått titeln *Var dör fåglarna*. Samtidigt skissar han på en arbetarroman som också är en humoristisk skildring av en offentlig förvaltning.

Kontakt: www.udometz.com, myspace.com/udohalmstad

LAILA NIKLASSON

Laila Niklasson är lärare, forskare, och tjänstgör som universitetslektor vid Mälardalens högskola. Dessutom har hon uppdrag i form av utvärderingar av tjänster inom främst kommun, landsting och andra offentliga verksamheter såsom socialt arbete, utbildning och arbetsmarknad. Hennes forskningsintresse riktar sig mot medborgare, profession och utvärderingar som begrepp och praktik. Lailas avhandling, *Medborgaren som pedagogiskt projekt* (2007), handlar om hur begreppet kan förstås av enskilda individer och hur det gestaltas i pedagogisk praktik. Ett exempel på en forskningsrapporterna är *Medborgarbildning i lokalsamhället* (2002).

Exempel på andra texter är *Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna* (2001).

Kontakt: laila@d2d.nu

TOMAS OHLIN

Egentligen hamnade Tomas Ohlin inom dataområdet, eller IT-området, av en slump. På 50-talet fanns inte det på universitetet. Mycket universitetsliv blev det sedan, att vara med och skapa de nya ämnena. Det var också en utmaning att leka pionjär.

Som vid 70-talets början, det här med att då använda ”hem-terminaler” för att diskutera och ge sin röst till känna (inte många tog det på allvar) och att vara en kraft bakom landets första publika e-postsystem, strax efter mitten av 70-talet. Och sedan blev det arbete i många offentliga kommittéer, och en balans mellan ett politiskt medvetet liv och ett oberoende och visionärt IT-liv, med människan i centrum. Som medborgare, som konsument. Och sedan, mot slutet av seklet var han adj. professor vid Universitetet i Linköping. Och böcker och många debattartiklar blev det. 2008–2009 var han verksam som expert åt regeringen i e-demokrati-frågor.

Kontakt: tomas@telo.se

ANDERS R OLSSON

Född 1953. Examen från Journalisthögskolan i Stockholm 1979. Nyhetsreporter 1980–1986, bl.a. fyra år på Tidningarnas Telegrambyrå, TT. Kanslichef i föreningen Grävande Journalister 1989–1994 (halvtid) och lärare i medierätt och undersökande journalistik vid JMK i Stockholm 1989–1995 (halvtid). Sedan 1995 verksam som fri skribent och föreläsare. Har gett ut ett halvdussin böcker, bl. a. *Yttrande- och*

tryckfrihet. Handbok för journalister. (1992, den sjätte och senaste omarbetade upplagan kom ut 2009, *Lögn, förbannad lögn och journalistik* (2006), *Att stänga det öppna sambället* (2008) och *Sökes: En teknisk lösning på ondskeans problem. En guide om filtrering av innehåll på nätet* (2010).

Kontakt: info@anders-r-olsson.se

NINA WORMBS

Nina Wormbs är född 1968. Hon är civilingenjör i teknisk fysik från KTH men har sadlat om. År 2003 disputerade hon i teknikhistoria på avhandlingen *Vem älskade Tele-X? Konflikter om satelliter i Norden 1973–1989*, som bland annat försökte svara på frågan varför kulturprojektet Nordsat inte kunde genomdrivas. År 2009 blev hon docent vid KTH där hon forskar och undervisar på Avdelningen för teknik- och vetenskapshistoria. Hennes forskningsintressen inriktar sig på vad människor tror och tänker om teknik och teknisk förändring vilket är lättare att få syn på vid konflikter om teknik. Hon har också arbetat som huvudsekreterare i den senaste public serviceutredningen och sitter i Granskningsnämnden för radio och TV.

Kontakt: nina@kth.se

INGWAR ÅHMAN-EKLUND

Född 1945. Skriftställare och politiker. Egna företagen Dreamers and Doers och SpexoDrama. Arbetade tidigare som kultur- och kommunikationschef i stadsdelsförvaltningen Kista för Stockholms stad. Projektledare i Kista för flera e-demokratiprojekt finansierade av VINNOVA och EU bl.a. Kista e-parlament, Cybervote och Avanti. Har drivit internationella kulturprojekt. Dessförinnan politisk tjänsteman, sekreterare åt borgarrådet Agneta Dreber i

Stockholm. Ordförande i kulturnämnden i Sollentuna för Sollentunapartiet 1998–2002. Nu ledamot i både kommunstyrelsen och fullmäktige i Sollentuna. Var med och startade Miljöpartiet i Sverige. I början redaktör för partiets tidning *Alternativet*. Skapade partisymbolen Maskrosen. Lämnade Miljöpartiet 1985. Skriver satir, sketcher och sånger till lokalrevyer och har givit ut diktsamlingen *Ordbävning i ankdammen*, 2005. Har som estradpoet medverkat i SM i Poetry Slam ett antal gånger senast 2009. På 60- och 70-talen arbetade han som frilans med text och bild. Specialitet: fotograferade serier. Har skrivit allt från budgetpromemorior till kärleksnoveller.

Kontakt: ingwar@d2d.nu

Vad är D2D?

D2D är en diskussionsgrupp som består av forskare och experter med starka demokratiska intressen. Nyckelbegrepp i våra diskussioner är demokrati och dialog. Vi träffas regelbundet IRL, via e-post och på nätet för att inspirera, kritisera, analysera, diskutera och skriva om hur man kan finna vägar till en bättre demokrati. Alla våra böcker finns tillgängliga på vår hemsida.

Medlemmarna i D2D-gruppen

Bo Djörke, Ana Durán, Annelie Ekelin, Sara Eriksen, Lars Ilshammar, Martina Johansson, Peter Karlberg, Kajsa Klein, Laila Niklasson, Tomas Ohlin, Anders R Olsson, Siri Reuterstrand, Karl-Erik Tallmo, Gail Watt och Ingvar Åhman-Eklund

Webbplats: www.d2d.nu

Kontakt: info@d2d.nu

English summaries

For or Against the Citizenry – Open up!

INTRODUCTION

This discussion paper is the result of a number of discussions about democracy. It is the fourth in a series of contributions that the D2D democracy group publishes. D2D stands for Dialogue to Democracy. We have also been published in the press, and attended seminars and conferences. We are a group of researchers and experts who have met regularly for a number of years in order to criticize, analyze and discuss policy innovations. We come from different environments and industries. Many of us have been active in public administration and participated in many committees.

What we all have in common is that we are concerned about the democratic deficit that characterizes today's society. Citizens have very little contact with public policy decision-making. Our representative system needs to be strengthened by more direct and participatory forms. It does not mean that we want to abolish the representativeness, on the contrary. We want to strengthen it. But it must be done by moving citizens' platforms closer to the real decisions. Elected representatives must also be willing and able to share power.

We writers have in many ways actively tried using IT in different societal contexts. We have also participated in the trials that have been more or less clearly linked to the

Internet. We believe that new technology is a good tool for a better citizenship – but we believe it is essential that decision makers will share their power.

We have asked two questions to each other about the closed and public room. Several of us responded here in this book, writing from their personal horizon. The book's chapters are also texts written independently by each one of our group. We have made no attempt to compile our contribution to any uniform conclusions. We believe, however, that the substance in the articles is so close to each other, that reading straight through the book will give the reader an overall impression.

Our hope is that this book will promote a wider democratic debate, and the new field trials with a decision-making closer to citizens can be carried out at different political levels and in different agencies, organizations and businesses.

For work on this book, we have invited three additional people with long experience and thorough commitment of democracy, namely Udo Metz and Nina Wormbs.

Ana Durán has worked as our editor and Gail Watt has been responsible for all translation into English. Both are members of the group D2D.

The Group has no external financing for the book, standing itself for all its expense.

Stockholm, May 24, 2010
Tomas Ohlin for D2D

BO DJÖRKE

And what is the problem?

– Thoughts about special interests and “cookie jar” issues

Two events in 2009 made me take the keyboard to try to sort out some issues.

“Affärsvärlden” – Business World – magazine, with its clear commercial perspective on society, made an issue of the voter referendum result in Vilhelmina Municipality. The question considered was the draining of Vojmån Lake through a long tunnel leading to power plants in order to generate more electricity. Vilhelmina residents would not be left empty-handed, if you just went along with the incursion into “their” nature.

The citizens voted wrong in the sense that partisan interests overrode the general public interest. And I ask myself two questions: how do we deal with special interests – the eternal dilemma of democracy? And how does it look if we Swedes have partisan interests about the energy of the four untouched northern rivers? The day will come when the European Union eco-consciousness will find our natural water power assets.

The second incident relates to another unwieldy issue of the e-democracy efforts we are attempting these days. The Ministry of Integration and Gender Equality launched a consultation in the spring of 2009 to form an e-democracy policy. It asked some sixty experts and special interest representatives to give priority to a list of the most urgent measures.

From this effort as a final consultation, an action-list of fifty

points was formulated (The consultation did not manage to fix the priorities). For a while I tried to imagine life in the Ministry with this list on my desk. I would there ask the question: “... and what is the problem that these actions will solve?”

A first step would well be to try to put titles on a number of potential problems to be solved, and then try to sort the solutions under these headings. In addition, what resources are needed compared with potential results. To get some structure into this set of actions was not easy or good. I invite more people to think along the same lines.

Bo Djörke is an information consultant with special interest for participatory change and ICT support for that change. He is a business economics graduate with his own company, Sysforma AB.

MARTINA JOHANSSON

Who will have influence in the new forums?

The forms of engagement have changed. Citizens communicate with their policy/decision makers through new channels, and politicians listen sensitively in a willingness to act progressively. But discussions about legitimacy and accountability are not present. Where is the discussion/debate about problems surrounding the new forms of citizen participation? Do these new forms cater to larger or smaller numbers of citizens?

The new communication channels and forms of engagement are essential – they can be in the best of all worlds give politics a chance for rebirth. But it is also

important to remember how the traditional decision-making apparatus works – and why it was given its form to the first place.

Martina Johansson works as a policy strategist for the Norrbotten County Council. She has responsibility for the milestone measurement goal: Attractive Life Environments and Diversity, very useful as she is passionate for the issues of democracy and pluralism. She also runs her own business – as a lecturer, writer and event producer.

LARS ILSHAMMAR and KAJSA KLEIN **Open up our cultural heritage – but do it right!**

Accessibility to our common heritage is one of the greatest transparency issues. And in the 2010's transparency is increasingly spelled digitization. But a strategy for making available digitally does not start with the scanner. It ends there.

Based on an analysis of the recent draft law on legal deposit of electronic documents, the so-called e-duty law, we argue that transferring technology from analog to digital form should not be the mainstay of a digitization strategy for the cultural heritage sector.

Such a strategy should instead be based on a sustainable infrastructure that systematically and continuously lifts our cultural heritage into the digital world. Key components will then be high-quality catalogues, metadata and search tools, common standards, copyright reforms and a plan for long-term digital preservation. For example, a starting point should be that the once publicly tax-financed cultural

heritage materials should continue to be free in digital form. Even the question of who should perform the actual digitization process should be given attention. It is not self-evident that memory institutions themselves are best suited to take on such tasks. In many cases it would be more appropriate if there were a collaboration with private sector actors who often have greater technical skills and experience.

Finally, it is necessary to take seriously the digitally-born material which completely dominates the present. Otherwise there is a high risk that the future will know very little about our time. Unfortunately, there is at present worrying signs of an opposite trend, in particular The National Library of Sweden's surprising decision not to collect Swedish web content during 2010.

Lars Ilshammar has a PhD in contemporary history (thesis "The New Public Sphere: Technology and Politics in Sweden 1969–1999") and is presently director for the Labour Movement Archives and Library in Stockholm.

Kajsa Klein teaches media and communication studies at Dalarna University. She has extensively worked on issues concerning the Internet's role for transnational democracy and freedom of expression.

UDO METZ **Makten**

Originally the song was called *En fin visa* and is available in several versions. The text is inspired by events from reality and quotes from various potentates. Is in its latest version on a CD *Innerst inne* from 2004. See the

translated text below. Here is a link to the text and a music snippet: http://www.udometz.com/skivor_4.asp

I am power, I can do what I want
I have power and I do what I want
Greed and envy are my instruments
Free thought is in a complicated company net
I am power and I always am right

I surround myself with promises and the odd lie
If someone insists, the truth is delayed
I am power and I will never be satisfied

You are the power and you can do what you want
You have power and you do what you want
You dupe everyone around you with charm and frenzy
you fill up your emptiness with a cash gluttony
You are the power and you are unscrupulous

Business and scandals, what do I care
Among us up here on top is a strong loyalty
I am power and I never do wrong

Udo Metz came to Sweden as a one-year old from the former West Germany. Seeking and finding, he writes songs, and other works. The sixth CD, *Viskningar*, is under production.

LAILA NIKLASSON

Rubrik på engelska

– On the ability to find elected officials via the municipal websites

There is an expectation that citizens and members of the municipality shall give its opinions on various issues at the municipal and national levels. The question is whether the expectation is really for a dialogue between the parties, or if only a one-way communication is expected. The article describes how easy or difficult it is to find contact information for elected officials in a municipality. Reaching the elected official chosen could then lead to a personal dialogue and not only that an idea is submitted, for example, in a specific planning issue.

The study showed that some elected officials are easy to find, provided that the applicant for using an expected vocabulary, but not all are easily reached. Citizens are supported in making a visit in the political space, but not always encouraged to enter and conduct a dialogue.

Laila Niklasson, PhD, is a teacher with emphasis on research about the citizen, profession, and evaluation as a concept and practice. She is an Assistant Professor at Mälardalens College.

TOMAS OHLIN

Open the doors to the decision-making process

The possibility to place oneself close to real political power has always been fascinating and a temptation for many. Naturally, this can be achieved by corridor politics, where personal contacts and bribery throughout history has been used. But in a citizen rooted democracy it is both moral and

justified to shorten the distance between the citizen and the elected political system. Projects are taking place in many countries at present, where different systematic models are tried. "Citizen budgeting" is one of these, where delegation of certain powers to citizens is analysed.

Citizens who are given the possibility to place themselves close to political decision making, are often more harmonic and satisfied than others. Public criticism and friction can thus be avoided, which saves public resources. In this sense, citizen rooted democracy is a profitable for society.

Tomas Ohlin is an early analyst of new communication and new networks within academia and the computer service industry – long before Internet. After many assignments within the Swedish Parliamentary Committee structure he became professor in Linköping University. Emphasis throughout his career has been on the person within the system and citizen participation

ANDERS R OLSSON

Does openness and transparency have a future?

At a time when both political power and economic benefits increasingly require access to and control over information flows, freedom of expression and information are increasingly under pressure. My article is about freedom of information in general and open government and transparency in particular.

Here in Sweden, the evolution of our freedom of information legal system has for several decades been strongly affected by increasing restrictions. With regards to electronically stored information that public authorities

maintain, it is no longer reasonable to talk about access as a legislated civil right. Transparency as a principle is being abolished.

Perhaps this negative trend will be broken when the new generation of Swedes – for which the Internet is the natural channel of communication and vague references to "privacy" are not good enough as an argument for a closed society – enters the arena of public discourse. However, several decades of anti-freedom of information and transparency reforms must be rolled back. That positive trend has yet to be started.

Anders R Olsson is a journalist, writer and researcher. He specializes on issues of democracy, human freedom and rights.

NINA WORMBS

Our Visby Agenda

– Lessons from a grassroots attempt to formulate ITC policy

Sometimes you can be irritated by public reports of all sorts, but usually this irritation remains at the breakfast table. This section deals with an attempt not to let the annoyances stop with a breakfast Danish roll, but doing something more.

In preparation for the Swedish Presidency of the European Union, the Swedish Ministry of Industry commissioned a consulting company to find out which issues were central to a future European ICT policy. The report left a lot to be desired.

We were a few who came up with the idea of making our own proposal by creating a website where people could contribute both by writing their own text and commenting on others'. The experiment got some public attention, but participation was low. The reasons were probably several, but an important lesson is that it is easier to protest specific issues than to formulate visions for the future that can be implemented.

Nina Wormbs is an historian who researches and teaches at the Royal Institute of Technology. She is interested in what people believe and think about technology and technological change. She has worked mainly with subjects relating to broadcast media.

INGWAR ÅHMAN-EKLUND **Open the focus on evidence-based e-democracy**

While several administration bureaucracy power structure studies revealed alarming raw data to suggest that within the Swedish population, citizen groups with dysfunctional amorphous e-values and individual societal perceptions, the National Privacy Commission together with the Values Correction Board (VKV) took a previously a laudable initiative to a conference in order to get an open focus on the evidence-based e-democracy.

“Can e-democracy be handled openly” was one of the fundamental issues discussed at the conference. E-democracy can possible easily lead entirely unexpected solutions to problems that authorities did not anticipated in their planning! Can this be countered by filtering or synchronization?

A proposal put forward was to have an annual conference "The Open Room", only for agencies, municipalities, and other such prestigious public agencies. A shady proposal that even the general public and active citizens be invited to participate was rejected by a large majority of the planners as completely unrealistic. Some participants thought they may have already participated in a similar conference for the authorities and public bodies, but had forgotten the name. Could this have been “The Closed Room”?

Ingvar Åhman-Eklund, is writer, politician, poet and variety show maker. Formerly he was a municipal Culture and Communications director. Today's activities are carried on within “Dreamers & Doers” and “SpexoDrama.” He is engaged in democracy issues, especially for local democracy, e-democracy and freedom and against oppression of women by religious fundamentalism. He strives to strengthen the secular Western society, thereby making it more open and deeply democratic.

What is D2D?

D2D is a group of researchers and experts with strong democratic interests. Key concepts in our discussions are democracy and dialogue. We meet regularly IRL, via email and the web to inspire, criticize, analyze, discuss and make public texts about how to find pathways to a better democracy. All our books are available on our website.

Members in the D2D-group

Bo Djörke, Ana Durán, Annelie Ekelin, Sara Eriksen, Lars Ilshammar, Martina Johansson, Peter Karlberg, Kajsa Klein, Laila Niklasson, Tomas Ohlin, Anders R Olsson, Siri Reuterstrand, Karl-Erik Tallmo, Gail Watt and Ingvar Åhman-Eklund

Website: www.d2d.nu

Contact: info@d2d.nu